Küreselleşme ve
Kimlik Problemi

Küreselleşme ve Kimlik Problemi

Prof. Dr. Muhammed UMARA

Çevirenler
İzzet MARANGOZOĞLU
Musa ALAK

KÜRESELLEŞME VE KİMLİK PROBLEMİ

Editör
Dr. Muharrem YILDIZ

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMRİRHAN

Mizanpaj
Mehmet SÜM

ISBN
975-6079-37-1

Yayın Numarası
25

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Haziran 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Yeni Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.yeniakademiyayinlari.com

İçindekiler

TAKDİM

Günümüzde anarşi ve terör anladığımız manada sadece silahlı kavgadan ibaret değildir. Kültürel anlamda da birçok kavramın anlaşılmasında anarşi ve terör yaşanmaktadır. Birçok farklı güç bu kavramların ifade ettikleri manaların dışında onlara farklı anlamlar yükleyerek, o ifadelerden hareketle bir takım insanlar, fikir akımları ve çeşitli sosyal guruplar baskı ve töhmet altında bırakılmakta, en masum ifadeler bile bir insanın veya sosyal gurubun hayatını karartabilmektedir. Özellikle günümüz İslâm dünyasında bu terör, idareye hâkim güçlerce bir takım farklı sürümleriyle uygulanmaktadır.

Farklı anlamlar yüklenen ve birçoğu da hâkim güçlerce uydurulan kavramlardan; İslâmî terör, kökten dincilik, kökten dinci akımlar, irtica, aşırı dinci, yasa dışılık, aşırı dinci terör örgütleri, türban, tarikatçı, şucu-bucu, demokrasi, lâiklik, devrimcilik, kamusal alan vs. gibi kavramlar, tam manasıyla açık bir tanımı yapılmamış ve üzerinde bir uzlaşma sağlanamamış kafa karıştıran ifadelerden bazılarıdır.

Bu kavramlara yüklenen olumsuz anlamlarla hiçbir şeyden haberi olmayan masum insanların saf zihinleri, karıştırılmakta, bulandırılmakta, oluşturulan psikolojik baskılarla, provakatif eylemleri ve ortaya attıkları ürkütücü sloganlarıyla insanların düşüncelerini ve kültürel kimliklerini ifade edebilme, inançlarını

yaşayabilme cesaretini kırmakta ve insanlar üzerinde baskı unsuru olarak kullanmaktadırlar. Bu tarz kavramları diline dolayarak; masumların üzerine çeşitli provakatif yollarla saldıran birçok elit zümrenin, ortalık duruldukça karşılaşılan suiistimallerine, bu kavramların nasıl bir zırh olarak kullandıklarını apaçık görmekteyiz.

Bu eser, değerli İslâm mütefekkiri, araştırmacı, yazar, Ezher Üniversitesi'nde İslâmî Araştırmalar Merkezi Üyesi Dr. Muhammed Imara'nın (1931) "Küreselleşme ve Kültürel Kimlik-Çatışmadan Diyaloga Dünya Medeniyetleri" isimli iki kitabının Arapçadan Türkçe'ye tercümesidir. Eserde yukarıda bahsettiğimiz konular çerçevesinde kavramlar, kendilerine yüklenen anlamlar yönünden ele alınmaktadır.

Arap-İslâm dünyasında sevilen ve saygı duyulan bir şahsiyet olan Muhammed Imara'nın yayınlanmış birçok çalışması bulunmaktadır. Birçok sempozyum ve panellere katılarak tebliğler sunmuştur. Yaptığı telif çalışmalarının bir listesi "Makâlât el-Ğulüvvu'd-Dinî ve'l-Lâdinî" adlı kendi eserinde yayınlanmıştır. Bizim bu listeyi buraya almamız kitabımızın özelliği açısından mümkün olmamaktadır. Ancak şu kadarını söyleyebiliriz ki hepsi te'lîf olmak üzere 150 eserinin adı zikredilmektedir. (Makâlât el-Ğulüvvu'd-Dinî ve'l-Lâdinî, s.129-137,Kahire-2004)

***

Imara, "Bizden öncekiler, 'kavram değil, anlam önemlidir' demişlerdi. Önemli olan kelimeler değil, onların taşıdığı manalardır. Bazı ideoloji ve kültürlerde kavramlara yüklenen manalar etrafında yaşanan tartışmalar bunu doğrulamaktadır." diyor.

Müslüman topluluklar ve halklar arasındaki düşmanlığı ve birbirlerine karşı olan olumsuz davranış ve politikaları da tenkit ediyor, İslâm dininin her Müslüman için ortak bir değer olduğunu ona sahip çıkmakla ırkî varlığın da beraberinde

korunabileceğini, İslâmsız bir Arabın da Arap olarak kalamayacağını Michael Eflak (1910-1989)'ın ağzından vurgulayarak şunları söylüyor:

"Müslüman olmayan bir Arap bulamazsınız. Çünkü İslâm, kahramanlık dolu tarihimizdir. O, bizim dilimiz, felsefemiz ve kâinata bakış açımızdır. İslâm, mezhep ve dinleri farklı olsa da Arapları birleştiren milli bir kültürdür. Araplıklarında samimi olup bencillik ve ihtiraslarından kendilerini tamamen soyutlamaları hâlinde, tüm Araplar, Müslüman'dır. Hıristiyan Araplarda da, milliyetçilik ruhu ne zaman uyanırsa, işte o zaman, İslâm'ın kendileri için millî bir kültür olduğunu anlayacaklar ve bu kültürü benimseyip ondan doyasıya içeceklerdir. Araplıklarına ait en değerli şey olarak, onlar, bu kültüre dört elle sarılacaklardır. Müslüman bir kişinin Arapları sevmemesini yadırgadığım gibi, bir Arab'ın da Müslümanları sevmemesini büyük bir şaşkınlıkla karşılıyorum."[1]

Muhammed Imara bu düşünceleriyle Bediüzzaman hazretlerinin 60-70 yıl öncesinde milliyetçilik konusunda özet olarak ortaya koyduğu ve Türkler için söylediği şu sözlerle aynı noktada buluşmaktadır: "Türk milleti anasır-ı İslâmi'ye içinde en kesretli olduğu halde, dünyanın her tarafında olan Türkler ise Müslüman'dır. Sair unsurlar gibi Müslim ve gayr-ı Müslim olarak iki kısma inkısam etmemiştir. Nerede Türk taifesi varsa Müslüman'dır. Müslümanlıktan çıkan veya Müslüman olmayan Türkler, Türklükten dahi çıkmışlardır (Macarlar gibi). Hâlbuki küçük unsurlarda dahi hem Müslim ve hem de gayr-ı Müslim var. Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et. Senin milliyetin İslâmiyet'le imtizaç etmiş; ondan kabil-i tefrik değil. Tefrik etsen, mahvsın. Bütün senin mazideki mefahirin İslâmiyet defterine geçmiş. Bu mefahir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silin-

1 Michael Eflak, el-Kitâbâtü's-Siyâsiyyeti'l-Kâmile, Bağdat, 1987–1988, 3/33, 269, 68.

mediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefahiri kalbinden silme." (26.Mektup, Dördüncü Mesele) demek suretiyle Muhammed Imara'nın bu gün geldiği noktayı yıllarca öncesinden kısaca özetlemiştir.

İslâm düşünce sisteminde Kültür ve Kimlik kavramlarının ne anlamlara geldiğini vurgulayan yazar, Kültürü; nefsin arındırılmasını ve yeniden yapılanmasını amaç edinen şeylerin bütünü olarak tanımlamakta ve kültürleşmeyi de arıtma ve terbiye etme olarak ifade etmektedir. Ona göre kültür aynı zamanda toplumda bulunan birtakım değerlerin yanında insanın, fikir, inanç, edebiyat ve sanat yönünden kendisini eğitmesidir.

İslâm'ın kültür üzerindeki etkisini ise şöyle ifade ediyor: "Benimsemiş olduğumuz, hayatımıza hayat yaptığımız İslâm kültürü, bizim kimliğimizdir. Kültür sahamıza müdahale etmenin ölçülerini ve onu reddedip kabul etmenin sınırlarını belirleyen de İslâm'ın bizzat kendisidir. Müslümanların çoğunluğunu ilgilendiren inanç ve ibadetler sistemi olan İslâm, toplumun tümünü kapsayan kültür, hukuk, medeniyet ve değerleri de ifade eder. Bu yönüyle İslâm, dili ve hukuk sistemi değişik olsa da tüm İslâm dünyasını içine alan bir yapıdır. Aynı evrenselliği, İslâmî kimlikte de görebiliriz." "İslâm kültürü, ilim, sanat ve felsefeyi içine alan 'doğu ruhu'nu ifade etmektedir. Çünkü bunun temellerini, hepsi Müslüman olmasa da İslâmî geleneği benimsemiş, ondan beslenmiş doğulu düşünürler atmıştır." "Tarihin, 'devlet' için olabilmesi için, devletin, dini, koruma altına alması şarttır."

"Küreselleşme" kavramına da açıklık getiren Muhammed Imara Küreselleşme ile Evrenselliğin aynı şey olmadığını şu tespitleriyle izah ediyor: 'Küreselleşme', 'evrensellik' demek değildir. Bunlar, mana ve muhteva yönünden birbirinden farklı terimlerdir. Dikkatli baktığımızda, küreselleşmenin, baskı ve

zorlama neticesinde, bazı hususlara evrensellik kazandırdığını görüyoruz. Evrensellik, baskı ve dayatma olmaksızın, özgür bir iradeyle kültürel zenginlikleri bir araya getiren önemli bir unsurdur. Küreselleşme ise, kültürel özellikleri evrenselleştirmekle birlikte, insanların, temel ihtiyaçlarını yok sayan, zorba ve baskıcı bir eğilimdir.

Muhammed Imara'ya göre, evrensellikte belirleyici olan insandır. Küreselleşmede ise insanın seçme hürriyeti yoktur. İnsan, tamamen, güçlülerin elinde bir kukla gibidir!

Terim anlamı olarak da küreselleşme, irade ve hürriyet yerine, baskı ve zorlamayı ifade eder... Küreselleşme, kuzeyi, güney gibi göstermektir. Farklı medeniyetler yerine Amerikan modelini benimseyen Batı uygarlığını hâkim kılmaktır. Bu anlayışın bir sonucu olarak amaç, 'tarihin sonu' tezine, canlılık kazandırmak ve Batı modelini, tüm insanlığın 'yegâne kaderi' olarak göstermektir. Küreselleşme, günümüzdeki güç dengelerinin öngördüğü şekilde, batı medeniyetinin, diğer medeniyetleri yok etmesi anlamına gelen medeniyetler çatışmasının bir metodudur."

Kültürel kimlikte din ve kültürler arasındaki iletişimi kesmek, İslâmî kimliğimizi ve tarihî geçmişimizi yok etmek isteyenler fasih dil yerine kabilelerin ve halkın konuştuğu lehçeleri yaymaya çalıştılar. Bu konuda bütün vasıtaları kullandılar. Eğitimde tepeden tırnağa din ve kültür arasındaki bütün bağları koparacak uygulamalara giriştiler. Hatta Sovyet bloku gibi bazı yerlerde silme alfabe değiştirildi. Bazılarında birkaç defa değiştirildi. 3000-4000 kişilik nüfusa sahip kabilelerin bile farklı dili ve alfabesi türetildi. Böylece kültürel kimlik ve geçmişle bağ kopmuş oldu. Materyalist fikirlerin yayılabilmesi için tüm dinleri hedef alan ve maddeyi ön plana çıkaran dayanaksız fikirlerine bir de bilimsellik kazandırmaya

çalıştılar. Birçok yerlerde bu yabancı fikirlere sahip çıkan kimliksizler de türemişti.

Batı modeline de bir takım göndermelerde bulunan Imara, "İslâm Kültür ve medeniyetini hedef almadığı sürece; Batı modelini kabul edebiliriz. Batıya bu açıdan bakmalıyız. Çünkü batıda insanımızın yararlanabileceği bazı alanlar bulunmaktadır. Meselâ kalkınmamıza katkıda bulunacak bazı kaynakları batıdan alabiliriz. Batının bilim imkânlarından yararlanabiliriz." diyor. "Batı medeniyetine İslâm'ın bakışı" konulu makalesinde kültürler arası diyaloga da açıklık getiren Muhammed Imara, bu noktada Asrın âlimi Bediüzzaman Hazretleri ve günümüzde diyalogun mîmarlarından biri olan Muhterem M. Fethullah Gülen Hoca Efendi ile de benzer görüşleri paylaşmaktadır. M. Imara; "Birçok Batılı stratejik araştırma merkezinin benimseyerek tatbik ettiği ve çoğu Batılı hükümetin uygulamaya koyduğu bu "medeniyetler arası çatışma felsefesi"nin ancak "fikrî bir hata" olduğu ve bütün insanlığa karşı bir sorumluluğu temsil ettiğini anlayan ve kabul eden fikir akımları da vardır. Batı'daki bu fikir akımlarından bazıları, farklı medeniyetler arasında müşterek olan insanî değerleri; farklı toplumlar, halklar, dinler ve kültürlere ait ortak düşünce ve inançları keşfetmek, sınırlarını belirlemek ve billurlaştırmak için İslâmî tecdit ve yenilenme akımlarıyla samimî bir diyalog kurmaya gayret ediyorlar." diyor.

Gözlemlerimiz o ki Muhterem M. Fethullah Gülen Hoca Efendi ile başlayan ilk diyalog çalışmalarına iştirak eden batılı katılımcılardan anladığımız kadarıyla bu samimi gayretlerin sahibi hakiki Hıristiyan Ruhanileridir. Diyaloga açık taraflardan gördükleri samimi diyalog adımlarına onlarda yeni yeni köprülerin inşasında yardımcı olmaktadırlar. Çünkü aklın yolu birdir. Bediüzzaman hazretleri bu gerçeği "medar-ı münakaşa konularını bir kenara bırakarak dinsizlik ve ateizm karşısında

Hıristiyanların ruhani reisleriyle ittifak zarureti vardır" ifadeleriyle tespit etmiş ve ortaya koymuştur.

Yine günümüz "Dinler arası diyalog" toplantılarına ilk harcı koyan ve - Rusya Bilimler Akademisi Akademisyeni Rus şarkıyatçı Prof. Dr. V. İ. Şeremet'in ifadesiyle- "en derin Müslüman kültürologlardan Saygıdeğer Fethullah Gülen'le başlayan çeşitli mekân ve platformlarda devam eden dinler arası diyalog toplantılarında; gündem olarak üzerinde durulan ana konular, farklılıklar değil paylaşılan ortak değerler olmuştur. Benzer noktalar diyaloga zemin hazırlarken, çatışmadan diyaloga, "tedâfü'e giderken; bir taraftan da "beni ve benim dinimdeki güzellikleri tanı, ben düşmanlığı değil sevgiyi, çatışmayı değil evrensel değerleri paylaşmayı topyekûn insanlığın mutluluğunu istiyorum ve kavgasız bir dünya kurulmasında seninleyim!" diyen bir mesajla çıkılmaktadır.

Sevgi ve barış adına tüm dünyayı kuşatacak, kavgadan, çatışmadan uzak medeniyetler arasında kavgasız bir dünyaya doğru köprüler kuralım. Allah'ın verdiği maddî manevî nimetleri âdil bir dağıtımla paylaşmaya doğru diyalog. Unutmayalım yüce yaratıcı bu dünyayı hepimize yetecek kadar bol nimetlerle donatmıştır.

Editör
Mayıs-2006/Üsküdar-İstanbul

Birinci Bölüm

TERİMLERİN ANLAM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

İzzet MARANGOZOĞLU

TERİMLERİN ANLAM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

Günlük hayatımızda bazı terimler dikkatimizi çekmektedir. Bunlar, çok sıklıkla dile getirdiğimiz kavramlardır. Düştüğümüz yanılgılardan birisi de bunları, anlam yönünden iyice analiz etmeden kullanmamızdır.

Bizden öncekiler, 'kavram değil, anlam önemlidir' demişlerdir. Önemli olan sözcükler değil, onların içerikleridir. Bazı ideoloji ve kültürlerde terimlerin anlamları etrafında yaşanan tartışmalar bunu doğrulamaktadır.

Meselâ 'siyaset' kavramının bir tek anlamı vardır. Farklı din ve kültürlerin yanı sıra, felsefî ve fikrî akımların bütünü bu terimi kullanmışlardır. Ancak felsefi akımların değişmesi ve medeniyetlerin başkalaşmasıyla bu terimin anlamı da değişmiştir. Batı düşüncesinde siyaset, Macchiavelli'ye (1469–1527) göre, "Devlet kademelerinde ve yönetim işlerinde ön plâna çıkan önemli ilişkilerde, olay ve olguların analiziyle ilgilenen bir sanattır. Belli kriterlere ve ahlaki değerlere bağlı kalmayıp olayların sadece analiziyle ilgilenen siyaset, çatışmaya ve güce dayanan bir düşünce ve faaliyettir." [2]

İslâm düşünce sisteminde ise siyaset; "insanların, doğru ve iyi olmaya en yakın ve kötülükten en uzak oldukları fiilleri içine al-

2 Muhammed Âtıf Gays, Kâmûsu 'İlmi'l-İctimâ' Kahire, 1979.

maktadır. Siyasetin amacı, insanlara, adalet ve doğruluktan ayrılmayacakları bir hayat sunmaktır." [3] İslâm'ın temel kavramlarından biri olan siyaset, insanın dünyadaki hayatının yanı sıra, kalıcı olan ahiret mutluluğuyla ilgilenen bir kavramdır.

Felsefe ve kültürlerde, anlaşmazlık ve farklılıkların tümü, 'siyaset' teriminin içerik ve anlamına yönelik olmuştur. İslâm ve Batı medeniyetinin buluşmasıyla anlamı değişen bu ve benzeri terimlerin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Aksi halde konuşmalarımız, aynı şeyleri tekrarlayan 'sağırların konuşması' gibi olur. O zaman, her kafadan farklı sesler çıkacak ve kimse kimseyi anlamayacaktır.

Tıpkı 'siyaset' terimi gibi, herkesin diline doladığı 'adalet'; kapitalizm ve komünizmde dar çerçevede kalmış ve yasaların dışına çıkamamıştır. Hâlbuki İslâm tarihindeki hilafet geleneğine ve İslâm felsefesine baktığımızda herkesin gönlünde yer etmiş, çok mükemmel işleyen bir adalet mekanizması olduğunu görmekteyiz.

Bu söylediklerimiz, 'din' terimi için de geçerlidir. İslâm'a ve diğer semavî dinlere göre dinin kaynağı ilâhîdir. Buna karşılık Pozitivist felsefede din; çocukluk dönemindeki toplumsal birlikteliğin bir sonucu olarak, insan aklının ürettiği inançları ifade etmektedir.

Aynı şeyleri, 'tımar' terimi için de söylemek mümkün. Din ve kültür geleneğimizde tımar, ekilmemiş boş araziyi sistemli olarak işleme ve ürününden yararlanma hakkının, isteyen kişilere verilmesi anlamında kullanılmıştır. Fakat bu terim Batı düşüncesinde, köle olsun mülk sahibi olsun içindeki çiftçiler ve orada bulunan her şeyle birlikte toprağın istimlâk edilmesi anlamındadır.[4]

---

3 İbnü'l Kayyim el-Cevziyye, İ'lâmu'l-Muvakkı'în, Beyrut, 1973, 4/372–375; et-Turuku'l-Hukmiye fi's-Siyâse'ş-Şer'iyye, tahkîk: Cemîl Gâzî, Kahire, 1977, s. 17–19; Ebu'l-Bekâ' el-Kûfî, el-Külliyât, tahkîk: Adnân Dervîş-Muhammed el-Mısrî, Dimeşk, 1982.

4 Muhammed Umâra, Ma'reketu'l-Mustalahât beyne'l-Ğarbi ve'l-İslâm, Kahire, 1997, s.14–22.

İSLÂM DÜŞÜNCE SİSTEMİNDE KÜLTÜR KAVRAMI

Kültür, nefsin arındırılmasını ve yeniden yapılanmasını amaç edinen şeylerin tümüdür. Kültürleşmenin bir anlamı da arıtma ve terbiye etmektir. Kültür, toplumda bulunan bir takım değerlerin yanı sıra insanın, fikir, inanç, edebiyat ve sanat yönünden kendisini eğitmesidir. 'Medeniyet' ise içindeki eşyalarla birlikte, olayları düzenlemektir. Kültürün bir anlamı da 'medeniyet'tir. Burada, çevresindeki olaylarla birlikte insanı içine alan bir medeniyetten söz edilmektedir.

Kültür, insanın medenîleşmesi ve arınması ile ilgili bir kavramdır. Bu sebeple, medeniyetlerin değişmesiyle kültürler de değişmiştir. Medeniyet, tüm kültürlerde, insanların buluşma noktası olmuştur. Kültürlerdeki değişim, insan faktörünün değişmesinin bir sonucu olarak tüm kültürlerde var olagelmiştir.

Sözkonusu medeniyetlerin hâkim olduğu toplumlarda, kültürel izleri ortaya koyan birleştirici unsurlar bulunmaktadır. Bunlar, kültür mirası, inançlar, felsefî düşünceler, örf, âdet ve geleneklerdir.

İSLÂM KÜLTÜRÜNDE KİMLİK KAVRAMI

Arapçada 'kimlik' kavramı, meyveleriyle birlikte tüm ağacı ifade eden bir çekirdeğe benzetilerek, bir şeyin özü ve hakikati anlamında kullanılmıştır.[5] İnsanın kimliği ya da başka bir deyişle kültür yahut medeniyet, bunun özü ve hakikatidir. Her şeyin özünde insan, kültür ve medeniyet gibi 'sabit' ve 'değişken' unsurlar bulunmaktadır. Bir şeyin kimliği sabittir. Yani sürekli aynı kalan ve değişmeyendir. "Kimlik", yerini, anlam olarak kendisine zıt bir terime bırakmayan, kendini açıkça ifade eden ve canlılığını sürekli koruyandır. İnsan için kimlik, onu diğer insanlardan ayıran parmak izi gibidir. Sürekli canlı kalan ve birbirine karışmayan bu izler, silinip gizlense de hep eski tazeliğini korumaktadır.

İslâm kültüründeki kimlik kavramını incelediğimizde, bu kimliğin bir özü, hakikati ve sabit değeri olduğunu görürüz. Müslümanlar tarafından benimsendiği günden beri İslâm, inananların kültür ve asaletini temsil eden bir kimlik olmuştur. İslâm, bu kültüre kendi rengini ve mizacını katmıştır. Bu yönüyle İslâm, Müslümanların örf, âdet ve geleneklerini, edebiyat ve sanatlarını etkilediği gibi diğer beşeri, sosyal ve fen ilimlerini de etkilemiştir. İslâm, insanın evrene, kendisine ve başkasına olan bakışını değiştirdiği gibi evrendeki konumu ile ilgili düşünceleri-

5 Eş-Şerîf el-Cürcânî, et-Ta'rîfât, Kahire, 1938.

ni de etkilemiştir. İnsan nereden geldi? Nereye gidecek? İnsanın, dünyaya gelişinin hikmeti nedir? İnsan hayatında, iyinin ve kötünün, helal ve haramın sınırları nelerdir? Zihni meşgul eden bu sorulara İslâm açıklık getirmiştir.

Gönül rahatlığıyla şunları söyleyebiliriz ki, benimsemiş olduğumuz İslâm kültürü, bizim kimliğimizdir. Kültür sahamıza müdahale etmenin ölçülerini ve onu reddedip kabul etmenin sınırlarını belirleyen de İslâm'ın kendisidir.

Müslümanların çoğunluğunu ilgilendiren inanç ve ibadetler sistemi olan İslâm, toplumun tümünü kapsayan kültür, hukuk, medeniyet ve değerleri de ifade eder. Bu yönüyle İslâm, dili ve hukuk sistemi değişik olsa da, tüm İslâm dünyasını içine alan bir yapıdır. Aynı evrenselliği, İslamî kimlikte de görebiliriz.

Milliyetçi düşünürlerin ileri gelenlerinden biri olan Michael Eflak (1910–1989), bu gerçeği, milliyetçi bir yaklaşımla şöyle dile getirmektedir: "Müslüman olmayan bir Arap bulamazsınız. Çünkü İslâm, kahramanlık dolu tarihimizdir. O, bizim dilimiz, felsefemiz ve kâinata bakış açımızdır. İslâm, mezhep ve dinleri farklı olsa da Arapları birleştiren milli bir kültürdür. Araplıklarında samimi olup bencillik ve arzularından kendilerini tamamen soyutlamaları halinde, tüm Araplar, Müslüman'dır. Hıristiyan Araplarda da, milliyetçilik ruhu ne zaman uyanırsa, işte o zaman onlar, İslâm'ın kendileri için milli bir kültür olduğunu anlayacaklar ve bu kültürü benimseyip ondan doyasıya içeceklerdir. Araplıklarına ait en değerli şey olarak, onlar, bu kültüre dört elle sarılacaklardır. Müslüman olan bir kişinin Arapları sevmemesini yadırgadığım gibi, bir Arap'ın da Müslümanları sevmemesini büyük bir şaşkınlıkla karşılıyorum."[6]

Kültürel kimliğimiz aynı zamanda İslâmî kimliğimizdir. Bu gerçeğe dayanarak ülkemizdeki fikrî ve siyasî orijinli akımlar,

---

6 Michael Eflak, el-Kitâbâtü's-Siyâsiyyeti'l-Kâmile, Bağdat, 1987–1988, 3/33, 269, 68.

Müslümanlarla Hıristiyanların bir arada yaşamasını sağlayan önemli birer unsur olmuşlardır.

'İslâm'ın kültürel kimliği' konusundan önce 'milliyetçilik' kavramını ele aldık. Şimdi de adaletli bir kadı ve meşhur bir hukukçu olan Abdurrezzâk es-Senhûrî Paşa'nın (1895–1971), 'İslâmiyet' ile ilgili sözlerini aktaralım. Es-Senhûrî, düşüncelerini şöyle sıralamaktadır: "İslâm'ın bir din ve medeniyet olduğunu herkesin bilmesini istiyorum. Çünkü bu medeniyet, günümüz medeniyetlerinden çok daha duru ve ileri seviyededir.

İslam Birliği de İslâm medeniyeti olarak anlaşılmalıdır. Bu birliğin temeli de İslâm şeriatıdır.

İslâm, din ile medeniyeti bir arada görmektedir. Buna göre dinin öğretilerine inanıp İslam kültürünü benimseyenler büyük İslâm coğrafyasında yaşayan Müslüman toplumlardır. Bu coğrafyada, Müslümanlar, Yahudi ve Hıristiyanlar yüz yıllar boyunca İslâm sancağı altında yaşamışlardır.

İslâm kültürü, ilim, sanat ve felsefeyi içine alan 'doğu ruhu'nu ifade etmektedir. Çünkü bunun temellerini, hepsi Müslüman olmasa da İslâmi geleneği benimsemiş doğulu düşünürler atmıştır.

O halde, İslâm ve Doğu, birbirini tamamlayan iki unsurdur. İslâm medeniyeti, Doğu'da yaşayan Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin ortak mirasıdır. Çünkü hepsinin tarihi ortak. Tarih boyunca herkes, bu medeniyeti oluşturmak için elinden gelen gayreti göstermiştir."[7]

Daha önce olduğu gibi, şimdi de milli ve İslâmî akımlar, kültürel kimliğimizin İslâmî yönüne şahit olmaktadır.

İslâm'ın yanında kültürel kimliğimizi oluşturan diğer bir unsur, İslâm'ın ve vahyin dili olan Arapçadır. Kur'ân-ı Kerim, Arapça olarak indiği ilk günden beri, bu dile, diğer dünya dille-

---

7 Abdurrezzâk es-Senhûrî, Evrâkuhu'ş-Şahsiyye, Lion, 11.11.1922; Lahey, 15.08.1924; Lion, 18.10.1923; derleyen: Nadya es-Senhûrî, Kahire, 1988; el-İslâm ve'ş-şark, Sahîfetu's-Siyâse el-Usbû'iyye, Kahire, 13.10.1932.

rinin görmediği bir ayrıcalık tanımıştır. O da Allah'ın, bu Kur'ân için verdiği koruma garantisidir. Arapça, her ne kadar insanların konuştuğu bir dil olsa da Kur'ân'la olan mutlak bağ sayesinde ayrı bir saygı görmüştür.

İslâm ve Arapça'nın dışında, kültürel kimliğimizi oluşturan diğer bir unsur da 'tarih'tir. Arapça gibi 'tarih'in de İslâm medeniyetinde önemli bir yeri olmuştur. Bu, Müslümanların tarihi olduğu kadar dinin de tarihidir. Tarih, çeşitli mekân ve zamanlarda, Müslümanların hatıralarını ölümsüzleştiren önemli bir unsurdur. Tarih, 'vatan' için söz konusu olduğunda, vatanda dinin yerleşmesi şartı aranır. Tarihin 'devlet' için olabilmesi için, devletin, dini koruma altına alması şarttır.

Kültür ve medeniyetimizde 'nisbî' ile 'mutlak' birbirine karışmıştır. Çünkü İslâm, es-Senhûrî Paşa'nın ifadesiyle, semanın dini olduğu gibi, yerin de dinidir.[8] Michael Eflâk'ın ifadesiyle de: "Milletimizin, ilâhi vahyin seviyesinden daha düşük olan bir standardı kabul etmesi mümkün değildir. İlâhi vahiy seviyesinde olan ve insan zihninde somutlaşan, semavî niteliktir. Milletimizin, İslâm'ın gereği olarak yerine getirdiği her şey 'mutlak'tır. Oysa diğer milletlerin yaptığı her şey 'nisbî'dir."[9]

---

8 Abdurrezzâk es-Senhûrî, Nebiyyü'l-Müslimîn ve'l-'Arab, Mecelletü'z-Zikrâ, Bağdat, 1936.

9 Michel Eflak, Mecelletu Âfâk Arabiyye Dergisi, Nisan 1976, s.5–7; Muhammed Umâra, et-Teyyâru'l-Kavmiyyi'l-İslâmî, Kahire, 1997.

KÜRESELLEŞME KAVRAMI

Bu terimin anlamını bulabilmemiz için, bu kelime ile 'evrensellik' kavramı arasında bir analiz yapmamız gerekmektedir.

'Evrensellik', fikir ve felsefe akımlarında, edebiyatta, sanatta, çeşitli kültür ve medeniyetlerde yaygın olarak görülen bir eğilimdir. Bu eğilimde, yerel metotlarla evrensel metotlar arasında sıkı bir bağ bulunmaktadır. Dünya edebiyatı, nitelik yönünden milli edebiyattan ayrılmaktadır. Bu edebiyatta insanî eğilim ile evrensel eğilim bir aradadır. Evrensel mesajı temsil eden İslâm'a gelince, bu dinden önceki mesajların tümünün bölgesel olduklarını görüyoruz. Hâlbuki İslâm'ın evrenselliği, Mekke Dönemi'yle başlamıştır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade edilmektedir: "Tüm insanları uyarması için, Furkan'ı kuluna indiren Allah, çok yücedir."[10] "Seni, ancak âlemlere bir rahmet olarak gönderdik."[11] "O, ancak âlemler için bir öğüttür."[12]

Evrensel İslâm'ın içerisinde, İslâm'ın evrenselliği yanında, dinin kültürünü farklı hale getiren; mekânın şartlarını, zamanın gereklerini, örf, âdet ve gelenekleri göz önünde bulunduran, muamelatla ilgili doktrinini ayrıcalıklı kılan özel durumlar bu-

10 Furkân, 25/1.

11 Enbiyâ, 21/107.

12 Yusuf, 12/104.

lunmaktadır. İslâm'da inanç, ibadet, değerler ve ahlâk manzumesi olarak ifade edilen 'usûl', evrenseldir, mutlaktır ve ebedîdir. Hâlbuki İslâm'da, siyaset, kültür ve kanunlar doktrini olarak ifade edilen 'füru'da, hem evrensel hem de yerel özellikleri bir arada görmek mümkündür.

İslâm medeniyetinin evrenselliğinde, kendisindeki değerler manzumesini koruyan, insanını amaç edinen bir evrensellik vardır. Yine onda, zaman ve mekâna göre değişen farklı örflerin gerektirdiği özel durumlar da vardır.

İslâm'ın kabul ettiği evrensellik, bir din olarak İslâm'ı, Yahudilikteki belirsizlik ve kapalılıktan uzaklaştırır. İslam medeniyetinin benimsediği evrensellik, değişik yer ve zamanlarda sürekli gelişme kaydetmiştir. Böylece İslâm medeniyeti, Japonya, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yerel medeniyetlerinden ayrı olarak hayatını sürdürmüştür. Batı ile söz konusu medeniyetler arasında, medeniyet yönünden değil de sanayi alanında bir rekabet olmuştur. Medeniyetler arası rekabet, tarih boyunca İslâm ve Batı medeniyeti arasında olmuştur.

İslâm, kendi evrenselliğini ortaya koyarken, dayatmacı ve baskıcı bir üslup yerine, hür iradeye önem vermiştir. Kur'ân, bu hususu şu sözlerle ilân etmiştir: "Dinde zorlama yoktur, çünkü doğruluk, sapıklıktan ayrılmıştır."[13] İman, ancak kalben onaylanması halinde kesinlik derecesine ulaşabilir. Bunun zorla olması imkânsızdır. Çünkü zorlama, "iman" değil; iki yüzlülük doğurur.

İslâm dininde olduğu gibi, İslâm'ı benimsemiş medeniyetlerde de durum aynıdır. İslâm medeniyeti, içinde herhangi bir baskı ve zorlama bulunmayan bir dinin ürünüdür. Evrensellik, burada kişinin özgür seçimi ile eşdeğer sayılmıştır. Kısaca durum böyledir.

Günümüzde 'uluslararası hukuk', 'dünya düzeni', 'uluslararası anlaşmalar' gibi, herkesin üzerinde anlaştığı bazı kavramlar

13 Bakara, 2/256.

doğmuştur. Bunun sonucu olarak medeniyetlerin özgürce belirleyip üzerinde anlaşacakları bir ürünün varlığı kaçınılmaz olmuştur. Bu, aralarında bir 'ortak payda' olmalıdır. Söz konusu medeniyetlerin ve milletlerin farklı yön ve özelliklerini yok etmeyen ve bunlara baskı uygulamayan uluslararası kamuoyu oluşturulmalıdır.

Evrensellik, birbirinden farklı birçok medeniyet arasında özgür bir irade ile elde edilen bir üründür. Bu, söz konusu millet ve medeniyetler için hem ortak payda, hem de birleştirici bir unsurdur. Bunlar, genel olarak medeniyetlerarası farklılıkları ve yerel özellikleri yok etmeyen ortak insanî değerlerdir.

Küreselleşme, 'evrensellik' demek değildir. Bunlar, mana ve muhteva yönünden birbirinden farklı terimlerdir. Dikkatli baktığımızda, küreselleşmenin, baskı ve zorlama neticesinde, bazı hususlara evrensellik kazandırdığını görüyoruz. Evrensellik, baskı ve dayatma olmaksızın, özgür bir iradeyle kültürel zenginlikleri bir araya getiren önemli bir unsurdur. Küreselleşme ise, kültürel özellikleri evrenselleştirmekle birlikte, insanların, temel ihtiyaçlarını yok sayan, zorba ve baskıcı bir eğilimdir.

Evrensellikte belirleyici olan insandır. Küreselleşmede ise insanın seçme hürriyeti yoktur. İnsan, tamamen, güçlülerin elinde bir kukla gibidir!

Terim anlamı olarak da küreselleşme, irade ve hürriyet yerine, baskı ve zorlamayı ifade eder. Arapçası 'av-le-me' olan küreselleşme terimi, 'fa-le-le' fiilinden türemiştir. Meselâ, bir şeyi, zorla ve uygun olmayan bir kalıba sokmak, anlamına gelen 'kav-le-be' fiili, küreselleşme, terimiyle aynı vezindedir. Yine, Fransız olmayanları zorla Fransızlaştırma anlamına gelen 'fe-ren-se' ile Rus olmayanları zorla Ruslaştırma anlamına gelen 'rev-se-ne' fiilleri de böyledir. İngiliz olmayanları zorla İngiliz yapma anlamındaki 'ce-len-ze' ve aynı vezinde daha birçok terim, bu hususu açıklamaktadır.

Küreselleşme, kuzeyi güney gibi göstermektir. Farklı medeniyetler yerine Amerikan modelini benimseyen Batı medeniyetini hâkim kılmaktır. Bu anlayışın bir sonucu olarak amaç, 'tarihin sonu' tezine, canlılık kazandırmak ve Batı modelini, tüm insanlığın 'yegâne kaderi' olarak göstermektir. Küreselleşme, günümüzdeki güç dengelerinin öngördüğü şekilde, Batı medeniyetinin, diğer medeniyetleri yok etmesi anlamına gelen medeniyetler çatışmasının bir metodudur.

KÜRESELLEŞMENİN DOĞUŞU VE ARKA PLÂNINA TARİHÎ BİR BAKIŞ

Küreselleşme, evrensellik, kimlik ve kültür terimlerinin anlamlarını inceledik. Burada şu sorular akla geliyor: 'Bizler, batının, kültür ve kimliğimize yönelik zorlama ve baskıları karşısında yeni bir sürece mi giriyoruz?' Acaba, Batının, halkımıza ve Doğu-İslâm kültürüne yönelik baskı ve zorlamaları çok eskilere mi dayanıyor? Şimdi bunları belirlemeye çalışalım.

Doğu, on asra yakın Batı'nın hegemonyasında yaşadı. Bu süreç Büyük İskender'in (M.Ö. 356–323) işgalleriyle başlamış ve milâdî yedinci yüzyıldaki İslâm fetihleriyle sona ermiştir. Söz konusu işgal sırasında doğu kültürüne yönelik bir batılılaştırma hareketi başlatılmıştır. Dini inançları da içine alan bu baskı ve kıyımın sonucu olarak, on asır boyunca, doğu felsefe okullarında Helenist düşünce hâkim olmuştur.

Müslümanlar, doğudaki Bizans hâkimiyetine son verip, Doğu'yu, Jüstinyen'in (M. 527–565) kanunlarından kurtarana kadar Doğu, Roma Kanunlarına göre yönetilmiştir.

Haçlı bayrakları eşliğinde (1096), Doğu'yu Müslümanlardan geri almak üzere gelen Batı'nın, şimdiki gibi gelişmiş ve parlak bir medeniyeti yoktu. Batı medeniyeti, derebeyliklere tabi bir ordudan ibaretti. Büyük komutan Üsâme b. Munkız

(1095–1188), o günkü Batı'yı, en büyük erdemleri kavga olan varlıklara benzetmektedir!

Sağlam dinamiklere sahip olmayan Batı medeniyeti, Doğu'da kalıcı bir iz bırakamamıştır. Bunun sonucu olarak bir batılılaştırma hareketi daha başarısızlıkla son bulmuş ve Batı'nın Doğu'daki izleri silinmiştir.

Endülüs şehri Gırnata'nın (1492) düşmesiyle Batı Avrupa'da İslâm yok edilmiş ve Batı, İslâm âleminin etrafını saran modern emperyalizm kılığında bir kez daha gelip kapımıza dayanmıştır.

Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesiyle (1798) İslâm dünyası büyük bir yara almıştır. Siyces-Pikot Antlaşması (1916) ve Balfour Deklarasyonu (1918) sonucu İslâm Hilafeti düşürülmüş (1924) ve tehlikeleri her tarafı saran modern bir savaş başlamıştır.

Batı'nın, baskıya ve kışkırtmaya dayalı bir kültür ve medeniyeti bulunuyordu. Batı, ilimden yoksun kültür ve değerlerini, Doğu insanına sevdiremeyince, baskıcı ve dayatmacı bir metoda başvurdu. Batı'yla aramızdaki ilişkiler, yıllarca bununla sınırlı kaldı. Batı'nın tüm dayatmalarına rağmen, seçme özgürlüğümüzü yitirmedik.

Batı, amacına ulaşmak için, azınlıkları kışkırtarak işe başladı. Napolyon (1769–1821) Mısır'a giderken, azınlıklardan yirmi bin kişiyi silahlandıracağını ilan etti. Bunlar Doğu İmparatorluğunun inşasında onu destekleyeceklerdi. Napolyon, 1799 yılında, Akka kapılarına dayandığında, tüm dünya Yahudilerine bu konuda ortaklık teklif etti. Batılı istilacılar ile Yahudiler arasında başlayan bu ortaklık gelişerek günümüze kadar uzandı.

Napolyon bu amaçla Kıptileri, Suriyeli Hıristiyanları ve Yunan Ortodoks Kilisesine bağlı gençleri Mısır'da örgütledi. Bunlardan oluşan büyük bir askeri birlik meydana getirdi. Bunların başına da komutan olarak Yakup Hanna'yı (1745–1801) tayin etti. Napolyon'un sağ kolu olan General Kleber (1753–1800) ta-

rafından Yakup Hanna'ya, Müslümanlara dilediği gibi davranması konusunda sınırsız bir yetki verildi.

Kıptiler ve Suriyeli Hıristiyanlar bundan güç alarak Müslümanlara eziyet etmeye başladılar. Amaçlarına ulaşmak için kinlerini açıkça ortaya koydular. Barışa hiç yer bırakmadılar. Amaçlarına ulaşınca da Doğu'daki İslâm hâkimiyetinin sona erdiğini ilan ettiler. Bunlar çağdaş tarihçi Abdurrahmân el-Cabertî'nin (1754–1822) tespitleridir.[14]

Fransa Mısır'ı terk ettiğinde (1801), yerine bir grup batılılaşma taraftarı bıraktı. Bunlar Yakup Hanna'yı destekleyenlerdi. İşgalci güçlerin safında yer alan bu grup, Mısır ve Afrika'nın batılılaştırma görevinin kendilerine verilmesi için Paris'te bulunan Napolyon'a, yalvardılar. Ona şunları yazdılar: "Tüm Mısır halkının sana tabi olmasını istiyorsan, çok arzuladığın ve Fransa dönüşü önünde hazır bulacağın bir yönetime zemin hazırlayacak bir Mısır heyeti oluşturmalısın."[15]

Yedinci asırda, İslâm orduları tarafından Roma hâkimiyetine son verildiği günden bu yana Doğuda, ilk kez Avrupa yasaları, İslâm Kanunlarının yerini aldı.

Bu dönemde Fransızlar, Marunîlerin hüküm sürdüğü Lübnan'ı merkez kullanarak, çevredeki Arap ve İslâm ülkelerinde bir batılılaşma hareketi başlattılar. Bu konudaki yazışmaları, Beyrut'ta bulunan Konsolosları takip ediyordu. Bu yazışmaların birinde şunlar yazılıydı: "Fransa Hükümeti, kültürünü ve dilini yaymak suretiyle Marunî aileler ile Lübnan arasında yeni ortak noktalar ve yeni değerler icat ederek üstünlüğünü ispat etmek istiyor. Dinin çıkarlarını korumak, medeniyeti korumaktır. (Bu medeniyetle, tamamen Fransa'nın siyaset ve çıkarları kastedilmiştir.) Fransa, Su-

14 Acâ'ibu'l-'Âsâr fi't-Terâcimi ve'l-Ahbâr, tahkîk: Hasan Muhammed Cevher, Ömer ed-Desûkî, es-Seyyid İbrâhîm Sâlim, Kahire, 1965, 5/134–135.

15 Ahmed Huseyn es-Sâvî, el-Muallim Ya'kûb beyne'l-Hakîka ve'l-Ustûre, Kahire, 1986, s. 129–130.

riye'yi sömürgeden öte bir müttefik yapmak istiyor. Verimli ve sulak topraklar üzerinde Fransa bayrakları dalgalanmalıdır. Bölgede, sürekli Fransa'nın emrinde olacak bir ordu oluşturulmalıdır. 'Barbar Müslümanlara, Hıristiyan Avrupa Medeniyeti önünde zorla boyun eğdirilmelidir.'"[16]

Konsolosların, kendi aralarında sürdürdükleri bu yazışmalar, Fransa'nın yayılmacı politikasını ve bölgedeki hedeflerini açıkça ortaya koymaktadır. Fransa'nın amacı, 'barbar medeniyetimizi' batılılaştıracak ve Hıristiyan Avrupa Medeniyeti önünde boyun eğdirecek bir "kültürel ordu" oluşturmaktır. Bölgede maddi kazançlar da sağlayacak bu ordu Marunîlerden oluşuyordu. İnsanları aldatarak ve aba altından sopa göstererek kısmen de olsa amaçlarına ulaştılar.

Müslümanların din ve kültürleri arasındaki iletişimi kesmek suretiyle İslâm dünyasını parçalamak istediler. İslâmî kimliğimizi ve tarihî geçmişimizi yok etmek istediler. Bu amaçla, fasih Arapça yerine, halkın konuştuğu lehçeleri yaymaya başladılar. Bunu savunan ilk kişi Emin Şamil'dir (1828–1897). Bir Marunî olan ve Fransız politikasını çok iyi özümsemiş olan Emin Şamil, bu isteklerini 1881'de Mısır'da açıkladı. Bunun üzerine dönemin âlimi ve müceddidi Abdullah en-Nedîm (1845–1896), buna "et-Tenkît ve't-Tebkît" gazetesinde, 'Arap Dilini yitirmek, zevkin esiri olmaktır!' başlıklı uzun bir reddiye yazmıştır.

Materyalizme ve ateizme ilk çağıran kişi Şiblî Şamil'dir (1860–1917). Bu kişi de Fransa'nın yayılmacı politikasını destekleyenlerin başında gelmektedir.

Devletin ve hukukun sekülerliğini ortaya atan ilk kişi Ferah Antûn'dur (1874–1922). Bu da Fransa'nın bölgedeki politikalarının aşırı savunucularındandır.

Medeniyetimize Avrupa medeniyeti önünde diz çöktürmek amacıyla, Hıristiyan Avrupa medeniyeti adına çalışan bu Marunî ordusu tarafından medya, fikir ve kültür merkezleri kuruldu. Bu

16 1840,1842,1848,1897,1898 yıllarına ait Fransa Dışişleri Bakanlığı Arşivi.

yayınlar arasında 'el-Mıkdam' gazetesini (1889–1952) gösterebiliriz. Abdullah en-Nedim bu gazeteyi, 'Mısır'da yayınlanan bir İngiliz gazetesi!' olarak niteliyordu. Bir diğeri de "el-Muktataf" gazetesidir (1876–1952). Bu gazete, adeta Batı'nın, bilimsel pozitivist kuramlarını yayan bir misyonerlik bürosu gibiydi. Abdullah en-Nedim, bu gazeteyi çıkaran yayın grubuna 'ordu' benzetmesi yapmaktadır. En-Nedim, bu grupla ilgili şunları söylemektedir: "Bunlar, Allah'ın ve peygamberlerinin düşmanlarıdır. Bunlar, ateist birkaç kişinin sözlerini Arapçaya çevirerek bu gazetelerde yayınladılar. Peygamberlerin mucizelerini birer fen ve doğa olayı gibi göstermeye çalıştılar. Mutlak yaratıcı olan Allah'ın varlığını inkâr ederek her şeyin kaynağının madde ve tabiat olduğunu iddia ettiler. Tüm dinleri hedef alan bu dayanaksız düşüncelerine bir de 'ilmîlik' kazandırmaya çalıştılar."[17]

Bu 'gönüllü batılılaşma ordusu'nun yetiştirdiği entelektüel aydınlar, dinin temel öğretilerini hafife almaya başladılar. Batı'nın medeniyet ruhunu yaşatan bu ekolün başında Selâme Musa'yı (1888–1958) görüyoruz. Musa'ya göre Avrupa'ya tabi olunmalı ve Batı'yla bütünleşilmelidir.[18] Doğu'da, Batı kaynaklı eğitim sistemi ve mitoloji ağırlıklı Batı edebiyatı okutulmalı; Avrupa kültürü benimsenmelidir.[19]

Bazı aydınlar, bu 'gönüllü ordu'nun dayattığı 'Batı Modeli' karşısında hayran kalmışlardır. Bunlar, düşüncenin olgunlaştığı bir dönemde "yanlış fikirlerinden" döndüklerini ilan ettiler. Bunların başında Taha Hüseyin (1889–1973) gelmektedir.

Batı hayranı olduğu dönemde Taha Hüseyin, Avrupa'ya olan

---

17 Mecelletü'l-Ûstâz, sayı:39, s.923–924.

18 Doğu geleneğinde, Asya kelimesiyle, İslam kastedilmiştir. Selâme Mûsa, Asya'da değil de, bir Afrika ülkesi olan Mısır'da yaşadığı için İslâm kelimesi yerine Asya ismini kullanmıştır.

19 Selâme Mûsâ, el-Yevm ve'l-Ğad, Kahire, 1928; Muhammed Umâra, "el-İslâm beyne't-Tenvîr ve't-tezvîr", Kahire, 1995, s. 97–157.

bağlılığın, ancak Batı hukukunun ve yönetim şeklinin kabul edilmesiyle gerçekleşeceğini ve Batıyla medeniyet alanında yarışabilmemiz için bunun mutlaka yapılması gerektiğini söylemiştir.[20]

İslâmî kültürel kimliği yok edip, yerine batı modelini getirmek isteyen Fransa, kendi kültürünü, dilini ve kanunlarını İslâm dünyasına yerleştirmeye çalıştı. Kur'ân dili olan Arap dilini de zihinlerden silmek istedi. İslâm hukuku yerine kendi kanunlarını uygulamaya başladı. İslâm'ı, toplum hayatından ve devlet işlerinden soyutlayarak Arapçayı, Latince gibi ölü bir dil haline getirmek istedi.

Batılılaşma taraftarları, Fransa'ya olan bağlılıklarını yer yer dile getirmişlerdir. Onlara göre, Fransızlar İslâm ülkelerini büyük zahmetlerle ele geçirdikleri için Müslümanlar, Fransa hukukunu benimsemelidir.

Onlara göre, Kur'ân'ın dili olan Arapça İslâm'dan soyutlanmalıdır. Günlük hayatımıza, İslâm yerine Fransız kültürü hâkim olmalıdır. İslâm hukuku yerine Fransa Medeni Kanunu uygulanmalıdır. Onlara göre İslâm, sadece namaz, oruç, vb. ibadetlerden ibarettir. İslâm'ın evrenselliği artık bu grubu ilgilendirmemektedir. Bunlara göre, bazı kişilerin Kur'ân'ı anlamadan okumaları gayet normaldir. Bunun örneklerini diğer dinlerde de görmek mümkündür. Meselâ Katolik Kilisesi, vaftiz ayinlerinde mensuplarının anlamadığı Lâtince ve İbranice dillerini kullanmıştır!"[21]

İşte bunlar, geçtiğimiz iki asırda Batı işgalinin, İslâm dünyasına yönelik etkileri ve tehditleridir.

Bize tam anlamıyla seçme özgürlüğü tanımayan Batının, 'küreselleşme'yi bize dayatmasının sebepleri nelerdir? Küreselleşmenin, kültürel ve ilkeli bir metodu var mı? Batılılaşma sürecinde elimizden alınan seçme özgürlüğü, bize, küreselleşme sürecinde yeteri kadar tanınmış mıdır? Bunlar cevap bekleyen sorulardır.

---

20 Müstakbelu's-Sekâfe fî Mısr, Kahire, 1938, I/22, 23, 28, 29, 45.

21 Muhammed es-Semmâk, el-Ekalliyet beyne'l-'Urûbe ve'l-İslâm, Beyrut, 1999, s.57-59.

KÜRESELLEŞME SÜRECİ

Seçme özgürlüğümüzü tamamen yitirmediğimiz bu dönemde, Batı'nın Doğu'yla olan münasebetlerinde bir gelişme kaydettiğini gördük. Sonra da herhangi bir ölçü ve sınır tanımayan, irade hürriyetini de yok eden baskıcı ve dayatmacı olan 'küreselleşme dönemi' başladı.

Küreselleşme, tamamen bizi hedef alan bir komplodur. Bir uyanma aşamasında olan halkımız bunun farkındadır. Günümüzde, batılılaşmayı yayan kuruluşlar artmasına rağmen halkımız üzerinde pek etkili olamamıştır. Batı, İslâm toplumları üzerindeki inandırıcılığını yitirmiştir. Bunu anlamamız daha da kolaylaştı. Batıda öğrenim görmüş ve buranın kültürünü özümsemiş olan aydınlarımız, halkın ihtiyaçlarına cevap bulamaz hale gelmişlerdir.

Batılılaşmanın tehlikeli boyutlara varmasıyla küreselleşme sürecinin başladığını görüyoruz. Bu sefer Batı, amacına ulaşmak için, eskiden olduğu gibi güç kullanmamıştır. Asıl amacı, küreselleşmeyi bize dayatarak kültürel dokumuzu bozmaktır. Milliyetçiliğin devletlerarasında bir çatışma aracı olması her zaman Batı'nın işine gelmiştir. İmparatorluklar arasında uzun süren sömürge savaşlarını tetikleyen ve kapitalizm-komünizm çatışmasını destekleyen de hep onlar olmuştur.

Batı, savaşmadan, rekabet mantığıyla hareket ederek amacına

ulaşmıştır. Kendisinden başka hiçbir medeniyeti hazmedemeyen Batı, vatan bağımsızlığı için mücadele eden halkımızı sürekli oyalamıştır. Kendi modelini, 'tarihin sonu' ve 'insanlığın kaderi' olarak tanıtmıştır.

Küreselleşme sürecinde, kültür ve medeniyet sapması yaşamamış medeniyetlere, 'kültür alışverişi' adı altında Avrupa kültürü dayatılmış ve 'öteki' medeniyetler karşısında Batı medeniyetine evrensellik kazandırılmıştır.

DEĞERLER ALANINDA KÜRESELLEŞME

Uluslararası kuruluşlara hâkim olan Batı, Birleşmiş Milletleri arkasına alarak 'uluslararası' olarak tanıttığı değerlerini, tüm ülkelere dayatmak istiyor. Aynı tutumu, 1994'te Kahire'de düzenlenen Uluslararası 'Büyüme ve Nüfus Konferansı'nda ve 1996'da Pekin'de düzenlenen kadın sempozyumunda açıkça sergilemiştir.

Büyüme ve Nüfus Konferansının metin taslağında, Batı anarşizminin karalamalarına şahit oluyoruz. Konferansta aşağıdaki konular vurgulanmıştır:

a. Cinselliğe yeni tanımlar getirilmiştir. 'Sağlıklı Cinsellik', 'Sağlıklı Evlilik' konuları belli bir kayda bağlanmamıştır. Cinsellik, yemek gibi, insan vücudunun temel ihtiyaçlarından sayılmıştır. İslâm'da, ancak evlilikle helâl kılınan cinselliğe sadece 'ilişkinin güvenilirliliği' şartı getirilmiştir.

Cinsel özgürlüğün evli olmayan fertlere de tanınması, aile sağlığını tehlikeye sokmaktadır. Toplumda fuhşu da körükleyen bu özgürlük, cinselliği, gebeliği ve kürtajı herkese mubah kılmıştır.

Birleşmiş Milletler kararlarının 7. maddesi, İslâm ülkelerine karşı uygulanacak yaptırımları içermektedir. Kahire konferansında, cinsel özgürlüğün yine 7. maddede serbest kılınması düşündürücüdür. Metni aynen veriyoruz: "Toplumun, beden ve

akıl sağlığı için cinsellik gereklidir. Cinsel hak, tüm yaşlardaki fertler için tanınması gereken doğal bir haktır. Cinsellik, yemek gibi herkesin temel bir hakkıdır. Bu hak, en geç 2015 yılına kadar tüm ülkelerde tanınmalıdır."[22] Görüldüğü gibi maddede, 'helal' kaydı yerine sınırsız özgürlük vurgusu yapılmıştır. Hayati bir görevmiş gibi, bu karar, geç kalınmadan tüm ülkelerde uygulanması istenmiştir.

b. Daha da ileri gidilerek, toplumdaki fertlere 'uygulamalı' cinsel eğitimin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. 'Kontrollü ve güvenli bir cinsel eğitim'in önemi anlatılmıştır.[23]

c. Ergenlik çağındaki gençlerin tümünün, bu cinsel özgürlükten diledikleri şekilde faydalanabilecekleri vurgulanmıştır. Erken evlilik eleştirilmiş, bunun yerine evlilik dışı ilişkiler teşvik edilmiştir. Ergenlik çağındaki, evlilik dışı hamilelik vakalarının asgari dereceye indirilmesinin önemi anlatılmıştır.[24] Söz konusu cinsel eğitim görevinin ana-babaya, dini kurumlara ve okullara yüklenmesi ise şaşırtıcıdır.

d. Metinde, 'fertler' kavramı genişletilerek 'aile' kurumu üzerinde durulmuş ve mevcut aile yapısının, zorunlu olarak değişmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca ailelerden, evlilik gibi evlilik dışı ilişkileri de anlayışla karşılamaları ve bu konuda tutucu olmamaları istenmiştir. Çünkü cinsellik, akıl ve beden sağlığının korunması için herkese tanınmış bir haktır.[25]

e. Aile yapısının değişmesine bağlı olarak, kadın erkek eşitliği

---

22 El-Mü'temerü'd-Devlî li's-Sükkân ve't-Tenmiye, Kahire, 5-15 Eylül 1994, 7. maddenin, 1.-5. fıkraları.

23 A.g.e, 7. maddenin, 32., 34. ve 36. fıkraları; 8. maddenin 31. ve 35. fıkraları.

24 A.g.e, 6. maddenin, 7. ve 11. fıkraları; 7. maddenin, 5., 6., 9., 41., 43.-46. fıkraları; 11. maddenin, 8. fıkrası.

25 A.g.e, 12. maddenin, 24. fıkrası; 5. maddenin, 5. fıkrası; 2. maddenin, 7. fıkrası; 7. maddenin, 10.-12, 17, 18, 21. fıkraları; 4. maddenin, 21. fıkrası; 6. maddenin, 7. fıkrası.

gündeme getirilmiş ve kadının yeri sağlamlaştırılmıştır. Bu anlayış, erkeği eve hapsedip kadını toplumun içine sürüklemektedir. "Bu sebeple erkeklere, ev işleri ve çocuk terbiyesi konusunda eğitim verilmelidir. Kadının ev işlerindeki sorumlulukları azaltılmalı; kadın, yaşadığı toplumun aktif bir üyesi haline getirilmelidir."[26]

Batı Medeniyetinin, bir kanun şeklinde bize dayattığı Kahire Konferansının bazı kararlarını inceledik. Batı bu konferansa, 'uluslararası' nitelik katarak, burada alınan kararların tüm ülkeleri bağladığını duyurmuştur. Alınan kararların eksiksiz uygulanması için her devlet üstüne düşeni vakit kaybetmeden yerine getirmelidir.[27]

Büyüme ve Nüfus Konferansının metin taslağında, "her devlet kendi nüfus politikasını belirlemekte serbesttir," denilmiştir. Ama aynı hak, alınan başka kararla kısıtlanmıştır. Buna, 'uluslararası insan hakları kriterleri'ne uyma şartı getirilmiştir.[28]

26 A. g.e, 4. maddenin, 11., 26. ve 29. fıkraları.

27 A. g.e, 6. maddenin, 7. fıkrası; 4. maddenin, 9. fıkrası.

28 A. g. e, 2. maddenin, 4. fıkrası.

İNSAN HAKLARI ALANINDA KÜRESELLEŞME

Geçmişte Batı'nın, insan hakları konusundaki milliyetçi tavırlarını ve dayatmacı yönünü yadırgıyorduk. Şimdi de küreselleşme ile birlikte, Batı aynı ırkçı kavramlarını bize dayatmaya çalışmaktadır:

1. Batı, kendi beyaz ırkını merkez alan bir medeniyettir.

2. Batı literatüründe hukuk, bu beyaz ırka odaklanmaktır. İnsanımızın bu hukuktan yararlanması imkânsız gibidir. Batılılar içişlerimize karışmak istediklerinde, insan haklarıyla ilgili Batı'nın hassasiyetini ileri sürmüşlerdir. Gerekçelerinde samimi olmayan Batı, özgürlükleri temin etmek üzere barış ve demokrasi sloganlarıyla girdiği yerlerde en temel hak ve özgürlükleri kısıtlamıştır.

3. Kendi kaderini belirleme hakkı da insanın doğal haklarındandır. 'Küreselleşme' ileri sürülerek, insanımız bu haktan mahrum edilmiştir. Bu durum, tüm İslâm dünyasını kuşatmıştır. Keşmir, Burma, Filipinler, Çin, Filistin, Bosna, Sancak, Kosova ve daha nice yerlerde bu zulüm, her gün tekrarlanmaktadır.

4. Milli bir değer olarak bağımsızlık da her ülkenin doğal bir hakkıdır. Fakat İslâm ülkeleri söz konusu olduğunda durum değişir. Küreselleşmenin bir gereği olarak, buradaki yönetimlere müdahale edilerek birtakım kısıtlamalar getirilir. Hâlbuki bu tür

dayatmalara batı ülkelerinde rastlamak mümkün değildir. Bu, tamamen batının siyasî uygulayıcılarının, Müslümanlara karşı takındığı bir çifte standarttır.

5. "Silahlanma hakkı" da, vatanını savunmak isteyen her devletin meşru bir hakkıdır. Ancak bu devlet bir İslâm ülkesi olmamalıdır. Küreselleşme bahanesiyle bu devletler, işgalciler eliyle ya kontrol altında tutuldu ya da silahları ellerinden alındı!

6. Temel insan haklarından birisi de azınlıkların dinlerini yaşamalarıdır. Dil ve kültür farklılıklarını yaşatmak da azınlıkların doğal bir hakkıdır. Çoğunluğa ait bu hakların devletin ve hukukun üzerinde bir belirleyiciliği yoktur. İslâm ülkeleri dışındaki yerlerde yaşayan Müslüman azınlıklar söz konusu olduğunda, bunların dini hayatlarının kısıtlandığını ve en temel haklarının ellerinden alındığını görüyoruz. Hindistan'da camilerin yıkılması, Avrupa'daki Müslüman genç kızların İslâmî dokudan tecrit edilmesi, bunun en bariz örnekleridir. Ancak, İslâm ülkelerinde yaşayan diğer dini azınlıklar söz konusu olduğunda, küreselleşme devreye girip, bunların sosyal, siyasi ve dini haklarını en ince ayrıntısına kadar savunmuştur.

Küreselleşme, devletin kanunları ve İslâmî kimliği üzerinde bir baskı unsuru haline gelmiştir. Bu süreç, ülke güvenliğini, milli kültür ve değerlerimizi yok etme aracı olarak kullanılmıştır. Küreselleşme, son yıllarda ABD'nin İslâm ülkelerine karşı başlattığı ambargo ve yaptırımların bir gerekçesi olmuştur.

KÜRESELLEŞMENİN EKONOMİYE ETKİLERİ

Küreselleşme, ancak bir yanılgı halini yaşayan toplumların, kabul edebileceği bir aşırılık ve dayatmadan ibarettir. İslâm ülkeleri, güçlü, dengeli, adil ve oturmuş bir ekonomiye sahip olsalardı, küreselleşme tehlikesi de olmayacaktı.

Vahşi kapitalizmin himayesindeki uluslararası ekonomi sistemi, tarihin sonu ve dünyanın kaderiymiş gibi bize dayatılmaktadır. Günümüz dünya ekonomisi, tamamen hileler, büyük haksızlıklar ve korkunç tehlikeler üzerine kuruludur.[29] Gerçekte batı kaynaklı, aynı zamanda acımasız ve tehditlerle dolu bu ekonomi sistemi, küreselleşmenin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Küreselleşme, para patronlarını ilgilendiren sebeplerden dolayı mali simsarlığı, vur-kaç taktiğiyle mali baskınlara dönüştürerek, devletlerin ekonomilerini yıkmayı hedeflemektedir. Asya kaplanlarını vuran ekonomik krize, bu risk içerikli baskınlar neden olmuştur. Güçlü Japonya ekonomisi de bu baskınlardan nasibini almıştır. Küreselleşmenin, bizi de içine katmak istediği uluslararası kapitalist ekonomi-

29 Birleşmiş Milletler'in, 1998 yılına ait büyüme raporundan alınmıştır. Ayrıca bkz. Salâhuddîn Hafız, Hel esbahe'l-Fakru Kaderen 'aleynâ mahtûmen, al-Ahrâm, 16 Eylül 1998.

nin de benzer mali baskınların tehdidi altında olduğunu unutmamak gerekir.[30]

Ekonomi alanındaki küreselleşmenin İslâm ülkelerine yönelik tehditlerini açıklayan en iyi örnek Mısır ile Avrupa Ekonomi Topluluğu arasındaki sorunlardır. Avrupa ülkeleri tekstil ürünlerini pazarlayarak, Avrupa piyasalarını zarara uğrattığı gerekçesiyle, Mısır'a dava açtılar. Bu krizden Mısır ihracatı %41 oranında zarar gördü. Mısır'a karşı bu hamleyi, diğer ülkelerle kurdukları güçlü diyaloglarıyla tanınan Fransa ve diğer Orta Avrupa ülkeleri başlatmıştır. Mısır, Fransa'nın Mısır'a girişinin yüzüncü yıldönümünü Fransa'yla birlikte kutlamış, buna rağmen söz konusu krizi önleyememiştir. Mısır'ın Fransa'ya yıllık 40 milyon dolar ihracatta bulunmasına karşılık; Fransa'nın Mısır'a yıllık ihracatı, 7 milyar doları bulmaktadır. Aynı şekilde Mısır'ın, İtalya'ya olan yıllık ihracat hacmi, 2,8 milyon dolar iken; İtalya'nın, Mısır'a gerçekleştirdiği yıllık ihracat bir milyar doları aşmaktadır. Tüm bunlara rağmen Mısır ile söz konusu Avrupa ülkeleri arasındaki kriz patlak vermiştir.[31] 'Küreselleşme misyonerleri'nin gerçek politikalarını yansıtan bu örnek çok anlamlıdır.

30 Mahmûd Abdulfadîl, Ezmetu'n-Nizâmi'l-Mâlîyi'l-'Âlemî, el-Ehrâm, 15 Haziran 1998.

31 Mısır Devlet Başkanı, Hüsnü Mübarek'in, Ekim 1998'de el-Ehrâm Gazetesi'ne verdiği demecinden alınmıştır.

KÜRESELLEŞMENİN DİNE ETKİLERİ

Batılılar, dinde küreselleşmeyi öne sürerek, İslâm ülkeleri başta olmak üzere dünyayı Hıristiyanlaştırmak istiyorlar. Batı kiliseleri bu aşamada, Müslümanlar üzerinde yoğunlaşarak onları Hıristiyanlaştırmaya çalıştı. Bunu belki başaramadılar ama Müslümanların kalplerine dinleri hususunda bazı şüpheleri soktular. Bu, uzun süredir batı kiliselerinin gerçekleştirmek istediği bir hayaldi.

Onlar, ahlâkî olmayan ve dinin hedefleriyle bağdaşmayan bir din savaşı başlatmış bulunuyorlar. Batıda, Hıristiyanlığın gerilemesine rağmen bu din kisveli saldırı, İslâm dünyasına karşı başlatılmıştır. Müslümanlara karşı başlatılan bu savaşta, ırkçılık ve İslâm düşmanlığı ön plâna çıkmıştır. Batı, Hıristiyanlığı kendi insanına aşılayacağı yerde, bunu Müslümanlara zorla kabul ettirmek istemiştir.

Amerika'nın Colorado eyaletinde, Mayıs 1978'de gerçekleştirilen 'Hıristiyanlaştırma Sempozyumu'nda, bu yeni dönem resmen başlatılmıştır. Kongrede alınan kararlar, bu yeni sürecin hedeflerini ve hareket metodunu belirlemiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için tüm teknik, maddi ve sosyal imkânlarını seferber ettiler.

Sempozyuma katılan papazlar, burada alınan kararları eleştirdiler. Geçmişte hedeflenen verimi alamamış planların tekrar

gözden geçirilmesini istediler. Hızlı ve nitelikli bir şekilde değişen İslâm ülkeleri karşısında eski metotlara güvenilmemesi gerektiğini söylediler. Bu sempozyumda, geleneksel Hıristiyanlaştırma metotlarının işlevsizliği anlatılarak yeni yöntemler geliştirilmiştir.

Colorado Sempozyumu, Müslümanların içine sızıp İslâm kültürünü yok etmeyi hedeflemektedir. Bunun için, kiliselerle misyonerler arasında iyi bir iletişim ve güven ortamı oluşturulmalıdır. Bunu başarabilmek için Müslümanlara, İslâm olarak, putperestlik kalıntılarıyla karışık mitolojik bir kültür aşılanmalıdır. İslâm dünyasında meydana gelen ve özellikle din adamları tarafından bir ibret ve musibet sayılan doğal afetleri, savaşları ve açlıkları bir tebliğ aracı olarak kullanmaya karar verdiler. Bu şekilde çaresiz kalan Müslümanlara, ilaç ve gıda yardımını, İslâm'dan çıkma karşılığında sağladıklarını görüyoruz. Çoğu yerde bunu bir ön şart olarak ileri sürmüşlerdir.

Bu faaliyet, küreselleşme süreciyle yeni bir ivme kazanmıştır. Hıristiyanlaştırma, daha planlı bir şekilde yürütülmüştür. Onlara göre, Hıristiyanlığın temel ilkeleriyle çelişen tek din İslâm'dır. İslâm çok güçlü ve plânlı bir dinî harekettir. Siyasi düzenin ve toplumsal uyumun en fazla görüldüğü din İslâm'dır. Kitap ve sünnete dayanan İslâm, Hıristiyanlığa nazaran zor ve engebeli bir yoldur. Bu sebeple İslâm'ı, ancak samimi ve üstün bir deha yok edebilir.

Bunun gerçekleşebilmesi için, insanların alışık olmadıkları problemleri ve sıkıntıları olması şarttır. Bunlar, yoksulluk, hastalık, doğal afet ve savaşlar şeklinde sıralanabilir. Bazı ülkelerdeki ırkçı ayrılıklarla iç karışıklıklar iyi değerlendirilmelidir. Bu hazırlayıcı durumlar iyi değerlendirilmezse Hıristiyanlaştırma faaliyeti sonuçsuz kalacaktır. İhtiyaç sahiplerine yardım elini uzatmak bu faaliyetin önemli bir aracı haline gelmiştir. Sevindirici olan

husus, bu yardımların Hıristiyanlığa sıcak bakmayan hükümetlerin tutumunu değiştirmesidir. Bunlar Hıristiyanları kabullenmek zorunda kalmışlardır. [32]

İslâm'ın ve diğer tüm ilâhi kitapların kabul ettiği üç semavî dini tanımak ve bunlarla iletişim kurmak yerine, Batı, ısrarla papazların, dinin küreselleşmesi ile ilgili kararlarını uygulamaktadır. Küreselleşme sürecinin tamamlanması için özellikle İslâm dini yok edilmek istenmiştir. O hâlde küreselleşme, Batı Medeniyetinin diğer medeniyetlere, insan hakları, ekonomi ve din alanında üstün gelmesidir.

32 Et-Tercüme'l-Arabiyye livesâ'iki Mü'temeri Kûlûrâdû, "et-Tansîr: Huttatun ligezvi'l-Âlemi'l-iİslâmî", Merkezü dirâsâti'l-Âlemi'l-İslâmî, Malta (Bu metnin, İngilizce aslı, MARG yayınevi tarafından yayınlanmıştır, Kaliforniya, 1979); Muhammed Umâra, el-Ğâre'l-cedîde ale'l-İslâm, Dâru'r-Reşâd, Kahire, 1998.

KÜRESELLEŞME ÜMMETİN BİR KADERİ Mİ?

Koyu bir Batı hayranı olan Taha Hüseyin'e göre "Batı medeniyeti, mutlaka benimsenmesi gereken bir ilerleme ve medenî yaşama tarzıdır."

Bu uğradığımız psikolojik bir yenilgidir. İslâm kültüründen duyduğumuz utancın ve Batı kültürü karşısında zedelenen itibarımızın göstergesidir. Ülkemizi istila eden Batı kültürü karşısında, çaresiz ve aciz kalışımızın bir sonucudur.

Taha Hüseyin'in dönüş yaptığı bu sakıncalı yolda,[33] hâla küreselleşme taraftarı bir grup aydınımız bulunmaktadır. Bu grup, küreselleşmeye teslim olmamız ve onunla yoğrulmamız gerektiğine inanmaktadır. Onlara göre küreselleşme, Müslümanların bir kaderidir. Küreselleşme, önüne gelen her şeyi alıp götüren bir seldir. Ona ayak uydurmayan kişinin, yolunu şaşırması kaçınılmazdır.

Küreselleşme sürecinde dikkatimizi çeken husus, aydınlarımızın batılılaşmayı bir kurtuluş olarak görmeleridir. Bunlar, ömürlerini Batı'ya ve modernizme adamışlardır.

İslâm kültürüne bağlı olmadıklarını açıkça dile getiren bu gruba göre, İslâm kültürünün yerine, yeniliklerle dolu Batı kültürü

33 El-İslâm beyne't-Tenvîr ve't-Tezvîr, s.158–180.

gelmelidir. Bunlar İslâm kültürünü, ihtiyaçlara cevap veremeyen geleneksel bir kültür olarak görmektedirler. Önceleri, Müslümanlardan bağımsız ve yeni bir model tercih etmenin sıkıntısını yaşayan bu grup için, hayatımıza giren küreselleşme,önemli bir fırsat oldu. Bunu yaparak sorumluluktan kaçacaklarını sandılar. Onlara göre kaçınılmaz olan bu süreç, İslâm dünyasının kaderidir.

Bizi üzen bu aydın güruhunun küreselleşmeye, ümmetin bir kaderi gözüyle bakmalarıdır. Aynı kişilerin, İslâm'ın kader ilkesini kabul etmeyerek, bu konuda isyankâr bir tutum sergilemeleri şaşırtıcıdır. Küreselleşmeyle ilgili bir sempozyumda, bu aydınlardan birisi şöyle demiştir: "Küreselleşme, dünyanın günümüzde tanık olduğu, fakat sosyal ve siyasi yönlerini bilmediği, ekonomik ve kültürel birliği ifade eden bir olgudur. Modernizm, küreselleşme ve bu ikisinin ürünü olan Batı kültürü, evrensel kültür olma yolundadır. Hiçbir şey bunu engelleyemez. İstesek de istemesek de sınır tanımayan küreselleşme karşısında hiçbir geleneksel kültür duramaz.[34]

Küreselleşme, modern Batı kültürüne, kalıplaşmış geleneksel kültürleri ortadan kaldıran bir kader olarak baktı. İslâm kültürünü de bu kalıplaşmış kültürün bir parçası olarak algıladı.

Kültürümüze yönelik eleştiriler, bu kültürün gerçeklerle bağdaşmadığı ve içinde bulunduğumuz cehaletin kaynağı olduğu etrafında yoğunlaşmaktadır. Söz konusu eleştiriler, batı hayranlarının içinde bulundukları kültürel ve milli eğilimin bir sonucudur. Bu nedenle, modern batı kültürünün, Müslümanların bir kaderi olduğu hususunda ileri sürdükleri deliller iyice irdelenmelidir.

Modern iletişim çağının ürünü olan küreselleşmeyle dünya, küresel bir köye çevrilmek isteniyor. İletişim devrimiyle birlikte,

34 Türkî el-Hamad, "Heviyyetun bilâ heviyye, nahnu ve'l-'avleme", bahsun fî Mü'temerü'l-Kâhire ani'l-'Avleme ve'Kadâya'l-Heviyye's-Sekâfiyye, Sahîfetu'l-Medîne, Suudî Arabistan, 15 Nisan 1998.

dünyanın küçülüp köye dönüştüğü doğrudur. Fakat bu 'küresel köy'de, herkes aynı haklara sahip değildir. Kültürel kimliğin ortadan kalkması ve batı medeniyetiyle kaynaşmasından söz edebilmemiz için bu durumun tersi olması gerekir. Köye dönüştürülen dünyada, bir tarafta işgal eden, öldüren, kutsal değerleri çiğneyen, diğer tarafta öldürülen, yurtlarından çıkarılan ve tüm değerleri ayaklar altına alınanlar bulunmaktadır.

Temel hakları elinden alınan tek toplum biziz. Kendi vatanında milli egemenliği kısıtlanan ve halkına ambargo uygulanan tek millet de biziz. Haklarında, Birleşmiş Milletler kararlarının 7. maddesinin uygulandığı, ülkesinde askeri üslerin kök saldığı, limanlarında savaş gemilerinin hazır kıta beklediği tek toplum biziz. İnançları, örf, âdet ve gelenekleri ayaklar altına alınan, hayat tarzı olarak modern şekiller dayatılan yine biziz.

Sözünü ettikleri köy bu mu? Köy halkı arasında bir kaynaşma ortamı olması gerekmez mi? Aynı yerde zalimle mazlumun, öldürenle öldürülenin, işgalciyle vatansız kalanın, güven içinde yaşaması mümkün değildir.

Batı fanatiklerine göre, modern Batı kültürünün benimsendiği yerde, küreselleşme kaçınılmazdır. Bu doğruysa küreselleşmenin söylemlerinden olan liberalizm, demokrasi ve çok çeşitlilik nerede kaldı? Yoksa bu kavramlar yerine bize Nazi faşizmi mi dayatılmak isteniyor?

İslâm kültürünün Batı modernizmine kayması hâlinde bir arada yaşamaktan, ortak bir kültür ve düşünceden söz ediliyor. Medenî bir toplum kültürel değerlerden ve çok çeşitlilikten yoksunsa, sözünü ettikleri yenilikler nasıl hayat bulabilir?!

Batı hegemonyasının olduğu yerde kültürel zenginlikler yok olmuştur. Batı sürekli olarak dayatmacı, Doğu da boyun eğen konumunda olacaktır. Bu tehlikeleri önemsemezsek, küresel Batı modernizminin bağımlısı olmamız kaçınılmazdır.

İslâm'daki çeşitlilik, maddî ve manevî olan tüm yaratılış şekillerinde, Allah'ın değişmeyen kanunlarındandır. Çeşitlilik farklılaşmayı ve üretkenliği doğurur. Çeşitlilik, ilim ve kültürde evrensel bir zenginliktir. Tüm toplumların ortak malıdır. Küreselleşme ise tek kültüre dayanır ve üretkenlik yerine katı bir değişimi öngörür.

ÇÖZÜM TEKLİFLERİ

Küreselleşme süreci öncesi, Batı medeniyetinin Batılılaştırma hareketiyle birlikte tırmanışa geçtiğine şahit olduk. Şimdi de yeni tehditlerle karşı karşıyayız. Bunların başında aşırı millî ve dinî oluşumları sayabiliriz. İslâm dünyası bu tür oluşumlardan arındırılmalıdır. Olumlu sonuç alınabilmesi için iyi bir düşünme ve analiz yapılması şarttır. Bunu da uygulama alanı olan geniş katılımlı programlar düzenleyerek gerçekleştirebiliriz.

Bizi zayıf düşüren bir diğer tehdit 'psikolojik savaş'tır. Psikolojik savaş, çağımızı tehdit eden büyük tehlikelerdendir. Aydınlarımız arasındaki fikir ayrılıklarını da körükleyen bu tehdit karşısında başarılı olabilmemiz için, iyi bir toplum ve tarih bilinci şarttır. Ayrıca, önemli gerçeklerin farkına varıp onlarla bir arada yaşayarak bu tehditten kurtulabiliriz.

Halkımız, tarihini tüm tehditlere karşı muhafaza etmiştir. Dinin gereklerini en güzel şekilde yerine getireceği büyük bir medeniyet kurdu. Eğer kendisine dayatılan metotları kabullenseydi, ne etkisi ne de varlığı olacaktı. Müslümanlar mevcut statükoya boyun eğmemişlerdir. Aksine on asır süren Roma ve Bizans yönetimlerine, peş peşe düzenledikleri fetihlerle son vermişlerdir.

Birçok İslâm ülkesi, iki asır süren (1096–1291) haçlı seferlerinin izlerini silmek için, yoğun bir çaba sarf etmiştir. Müslü-

manlar, doksan yıl Kudüs'ü, Batı'nın bir sömürgesi olarak gören ve Mescid-i Aksa'yı, kiliseye dönüştüren zihniyetin hep karşısında durdu. Kahire'yi istila edip, halkını haraca bağlayan haçlı gerçeğini; el-Ezher Camisi'ni ahıra çeviren ve Cezayir'i, bir asırdan fazla Fransa'nın eyaleti olarak gören Fransız işgalini (1798–1801) asla kabul etmedi. Kudüs dışında tüm İslâm dünyasını istilâ eden Batı emperyalizmini, büyük bir tehlike olarak gördü.

Bugün de bir psikolojik yenilginin eşiğindeyiz. Bu yenilgiden kurtulabilmemiz için sağlam bir metoda ihtiyacımız var. Bu metodu, tarihi okuyarak değil tarihten ders alarak ve halkımızın tarih şuurunu canlandırarak elde edebiliriz. Unutulmamalıdır ki on asırdan fazla maziye sahip İslâm Medeniyeti karşısında, daha iki asrını dolduramamış bir Batı medeniyeti var.

İçinde bulunduğumuz psikolojik yenilgiden kurtulup Batıya karşı başarılı olabilmemiz için, Batı medeniyetine, bizzat Batılıların yönelttikleri eleştirileri tespit edip iyice irdelemeliyiz. Çünkü bizim de Batı'ya karşı savunacak değerlerimiz var. Batı hayranı bir grup aydınımızın, yakalandığı psikolojik yenilginin tedavisinde de aynı yöntemi izleyebiliriz.

Küreselleşme karşısında başarılı olabilmemiz için aşağıdaki üç aşamayı, iyi anlamamız gerekir:

1. Bizim Batı insanıyla hiçbir problemimiz yoktur. Aksine, siyaset başta olmak üzere birçok konuda ortak fikirlerimiz bulunuyor.

2. Bilim alanında ve uygulamalı ilimlerde, Batı dehasının ortaya çıkardığı icatlarda, dinimizin aramakla bizi yükümlü kıldığı hikmetin tecelli ettiği aşikârdır. Bizler, hikmeti, gerçekleri ve doğruları özümseyerek ehlinden alırız. Toplum olarak, din ve dünya arasında denge görevi gören hikmeti, sürekli aramakla yükümlü kılınmışız.

3. İslâm kültür ve medeniyetini hedef almadığı sürece Batı ile dogru ve güzelliklerde iş birliği yapabiliriz. Batı'ya bu açıdan bakmalıyız. Çünkü Batı'da, insanımızın yararlanacağı bazı alanlar bulunmaktadır. Meselâ, kalkınmamıza katkıda bulunacak bazı kaynakları batıdan alabiliriz. Batı'daki fikir akımlarını ve Batı insanını tanıyarak, Batı'nın bilim fırsatlarından yararlanabiliriz

Ekonomi alanında, Batı'ya karşı, güçlü olabilmemiz için güçlü bir tarım ve gıda politikası geliştirmemiz gerekir. Sanayi alanında da iyi bir tecrübeye ihtiyacımız bulunmaktadır. Küreselleşme sürecinde, Batı'yla, karşılıklı güven içerisinde, etkili ve sağlıklı bir iletişim kurabilmemiz için bir güçlü bir ekonomi ve uluslar arası ortak pazar gerekmektedir. Ekonomik potansiyelimizi dünyayla paylaşabilmemiz için bunu geç kalmadan yapmalıyız. 'Ötekine' tahammülü olmayan bir medeniyet yerine birikimini bizimle paylaşan medeniyetlere kapımız her zaman açıktır.

Düşünce ve kültür konusunda klişeleşmiş geleneksel bir tutum sergilemek yerine, dayatmacı batı medeniyeti karşısında, tutarlı ve adil bir metot geliştirmeliyiz.

İslâm medeniyetiyle diğer medeniyetler arasındaki münasebetlerde, kültür çeşitliliğini kabullenmeliyiz. Çünkü dünyamız medeniyetler beşiğidir. Bu medeniyetler her türlü kapalılıktan uzak bir reaksiyon içinde olmalıdır. Medeniyetler arası ilişkilerde esas olan, her türlü çatışmadan uzak bir yarış mantığı geliştirmektir.

Batı küreselleşmesi karşısında, İslâm kültürümüzü oluşturan unsurlara kısaca değindik. Ama asla unutmamalıyız ki;

a. Üzerinde yaşadığımız yer, toprak ve çamurdan ibaret değildir. Aksine, mukaddes değerlerin yaşatıldığı, kahramanlıkların sergilendiği bir vatandır. Bu vatan, tarihimizin beşiği ve hatıralarımızın birikimidir.

b. Dini inançlarımız sadece bir ideoloji değildir. Gerçeğin ta

kendisidir. O her şeyi kuşatan kusursuz bir ilim ve ilâhî vahiydir.

c. Davranışlarımız üzerinde belirleyici rol oynayan değerlerimiz, asla göreceli değildir. Bilakis onlar, dini değerlerimizin değişmez bir parçasıdır.

d. Tarihi eserlerimiz, taşlardan ibaret değildir. Onlar, tarihî kimliğimizin bir yansımasıdır. Eşsiz değerlerin, ruh ve vicdanın hayat bulduğu yerdir.

e. Çalışıp ürettiğimiz mallar, asla tüketilen ticarî mallar değildir. Onlar bizi süsleyen ve vatanımızı güzelleştiren millî servetimizdir. Hem bedenimizin hem de ruhumuzun beslendiği bir kaynaktır.

Toplum olarak bizler, ancak bu ruhtan aldığımız güçle bir yenilik ve ihya hareketi ve diriliş gerçekleştirerek küreselleşme tehditlerine karşı koyabiliriz. Gerçek anlamda, Batı istilasından kurtulup kültürel yaşamımızı sürdürebilmemiz buna bağlıdır. Unutmamalıyız ki Batı tehlikesi, geçmişte sadece kimliğimizi değil, varlığımızı da tehdit etmiştir.

İkinci Bölüm

DÜNYA MEDENİYETLERİ ÇATIŞMADAN DİYALOĞA

Musa ALAK

DÜNYA MEDENİYETLERİ: ÇATIŞMADAN DİYALOĞA İSLÂMÎ BAKIŞ

Marksist blok, pakt, partiler ve hükümetlerin 1991 yılında çöküp Batı medeniyetinin kendi içinde yetmiş yıldan fazla süren sosyal çatışmanın -kapitalist liberalizm ile komünist enternasyonalizm arasındaki çatışmanın- ortadan kalkmasından sonra Batılı liberalizm, tarihi zaferini ilân etti. Ona göre bu zafer, sadece kendi Batı medeniyeti dairesinde değildi. Bilakis evrensel ve hatta ebedî bir zaferdi… Japon asıllı Amerikan vatandaşı Fukuyama'nın **Tarihin Sonu** adlı kitabı, işte bu zafer dava ve iddiasının ilânından ibaretti…

Bu küçük kitap, Arap ve İslâm dünyasında büyük bir öneme sahip oldu, pek çok tenkit ve şiddetli reddiyeler yapıldı! Tarihin Sonu fırtınası daha dinmeden Yahudi asıllı Amerikalı yazar Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması*** adlı araştırmasıyla daha şiddetli bir fırtına kopardı. Bu araştırma da bizim Arap ve İslâmî Doğumuzda büyük bir önem, pek çok tenkit ve şiddetli reddiyelerle karşılandı!

Bana göre, bu iki araştırmayı öfkeli ve reddiyeci bir şekilde karşılamak yerine, iyice düşünmemiz ve onlara "Batı medeniyetinin

* Kitabın ilerleyen bölümlerinde bu makalenin tercümesini bulacaksınız.(y.n)

Batılı olmayan toplum, kavim ve medeniyetlere, kapitalist liberalizmin diğer sosyal felsefe ve görüşlere karşı gerçek tavrına dair yapılmış açık ve samimî bir ilân" gözüyle bakmamız daha uygun olurdu… Ve Batı'nın 'öteki'lere, öteki olan herkese karşı gerçek tavrını açık yüreklilikle ilân ettikleri için Fukuyama ve Samuel Huntington'a teşekkür etmemiz gerekirdi.

Fukuyama, Batı medeniyetinin gerçek tavrını anlattığı bir samimiyet anında, şunu ilân etmek istedi: Komünizmin çöküşü; Batılı kapitalist liberalizm'in, dolayısıyla da onun Yeni Dünya Düzeni'nin bütün sosyal görüş ve felsefeler üzerinde, bütün kıtalar, toplumlar ve medeniyetlerde ebedî hâkimiyeti anlamına gelir!

Batılı olmayan görüş, ideoloji ve medeniyetlere karşı Batı'nın gerçek tavrını bize açıkça ifade edenlere önem verip teşekkür etmemiz bir görev ve zorunluluk idi. Niçin? Zira Batı'nın bize karşı tutumunu açıkça ifade edenler, düşman bile olsalar, takdir ve teşekkürlerimize, kültürden değerlere, ekonomiye, hatta millî egemenlik ve geleceğini belirleme hakkına varıncaya kadar medeniyetimizin kimliğini oluşturan temel unsurları söküp atmakla karşılık vermişlerdir

Huntington'un Medeniyetler Çatışması araştırması hakkında yazılan yazıların çoğunu takip ettim. Bunların çoğunda "Keşke adam, Batı'nın Batılı olmayan medeniyetlere karşı gerçek tavrını ilân etmeseydi!" diye temennide bulunanların reddiyelerini gördüm.

Pek çokları, Huntington'un şu sözlerine baktılar:

"Gelecekteki çatışma, 'kültürlerin' aralarını ayırdığı, vatan ve sınırlarını belirlediği medeniyetlerin çatışması olacak. Bu çatışmanın en şiddetli olayları Batı medeniyeti ile İslâm medeniyeti ve Çin medeniyeti arasında yaşanacak. Batı'nın, İslâm medeniyeti ile Çin medeniyetini mağlup edinceye kadar diğer medeniyetleri 'tarafsızlaştırması', sonra da tarafsızlaştırdığı medeniyetleri kapsamak için dönmesi gerekir."

Pek çokları, Huntington'un bu sözlerini bir "fikir" olarak değerlendirerek tenkit ettiler. Oysa burada, Batı medeniyetinin bu konudaki tarihî tavrından ve komünizm'in çöküp Batılı kapitalist liberalizmin kendi içindeki sosyal çatışma ve bölünmeler sebebiyle kan kaybetmekten kurtulmasından sonra bu tavrın keskinleşmesinden bahsediliyor. İşte bu durum, bütün Batılı devlet ve toplumların liberalizm topraklarında sosyal birliğini yeniden sağlayıp diğerlerine karşı onun elini güçlendirmiştir!

Huntington'un Batı'nın gerçek tavrını ilân etme fazileti var. Onun araştırmasına bu gözle bakmamız daha uygundu. Batı medeniyeti ile diğer medeniyetler arasındaki gerçek ilişkinin tarihine hızlıca göz gezdirseydik çatışma, hâkimiyet, kendini beğenme, sömürgecilik ve istismarla dolu bu tarihî realitenin, Huntington'un anlattıklarını somut bir şekilde ortaya koyduğunu görürdük. Büyük İskender'in (m.ö. 356–324), on asır sonra İslâm fetihleri söküp atıncaya kadar Grek ve Roma'nın önünde Doğu'ya boyun eğdiren seferi; Doğu'ya karşı yeniden hâkimiyet kurmak için başlayıp iki asır boyunca (489–690/1096–1291) devam eden haçlı seferleri; Gırnata'nın düşüp İslâm'ın ve medeniyetinin Batı Avrupa'dan -Endülüs'ten- sökülüp atılmasının (897/1492) hemen ardından İslâm dünyasını sarmaya başlayan, sonra Bonapart'ın (1769–1821) Mısır seferiyle (1213/1798) İslâm dünyasının kalbine -Mısır ve Şam- yönelen modern savaş... Şu satırların yazıldığı, Huntington'un bu çatışmada Batı'nın gerçek tavrını ilân etmesinden bahsedildiği ana kadar, Müslümanlar hâlâ bu savaşın yaralarını sarmaya ve etkilerini gidermeye çalışıyorlar.

Batı'nın diğer medeniyetlere, özellikle de İslâm medeniyetine karşı "çatışma eğilimi"ni somut bir şekilde ortaya koyan bu "tarihî realite"den başka, "Batı merkeziyetçiliği"ni anlatan sayılamayacak kadar çok yazı vardır. "Batı merkeziyetçiliği", geç-

mişte ve günümüzde Batı medeniyetini, öteki medeniyetleri kendi medeniyet tarzı ve değerler sistemi içinde eritmeye, evcilleştirmeye ve kaybetmeye eğilimli hâle getirmiştir. Bu eğilim, ötekilerle ilişkide "çatışma" metodunu esas almıştır. Hatta ötekilerle çatışmak, onları kapsamak, onların kişilik, özellik, kimlik ve ayrıcalıklarını yok etmek… Bu eğilim, bütün bunları ötekileri medenileştirmeyi (!) amaçlayan "şerefli medeniyet misyonu" (!) edinmiştir. Üç teori, bu "çatışma eğilimi"ni Batı medeniyetinin düşünce yapısında temize çıkarmış ve sonuç verir hâle getirmiştir:

1- Hegelizm: Hegel'e (1770–1831) nispet edilen bu tarih felsefesi, modern çağın, kurucularıyla girdiği çatışma, yok etme ve yerine geçme mücadelesi sonunda eski çağın hükmünü kaldırması düşüncesine dayanır.

2- Darwinizm: Darwin'e (1809–1882) nispet edilen bu evrim felsefesi, canlıların çatışması, en güçlü olanın daha güçsüz ve zayıf olanı yok edip ortadan kaldırması -çünkü en güçlü olan en iyi olandır- düşüncesine dayanır.

3- Sınıfsal Mücadele: İster Marks'ın (1817–1883) Marksizmindeki ister kapitalist liberalizmdeki olsun, bu teori, sosyal sınıflar arasındaki ilişkilerde "çatışma eğilim ve felsefesi"ni esas alır. Yeni sınıf -liberalizm'de burjuva, Marksizm'de proletarya-, eski sınıfı kahretmek, ortadan kaldırmak, ona mirasçı olmak, bütün ürün, imtiyaz ve otoriteyi tekeline almak için mücadele eder.

İşte Batı medeniyetinin kimliğini "çatışma felsefesi" boyasıyla boyayan bu üç teori, Batılı olmayan medeniyetlere karşı "çatışma" sırasında Batılı vicdanı öldürmeye yardım etmiştir. Mademki en güçlüdür, o hâlde en iyi de odur. Dolayısıyla zayıf medeniyetler ve zayıf toplumlardan miras alınan bünyelerle çatışmak "bilimsel bir kanun"dur ve "şerefli bir misyon"dur. Bu

misyonla beyaz adam, "mazi" yi zayıf miras ve kurumları ortadan kaldıracak, onların yerine, "çatışma felsefesi"nin çeşitli uygulamalarının bir sonucu olarak, bütün dünyada "güçlü", "en güçlü" olan Batılı medeniyet modelini yerleştirecek!

İslâm'ın, İslâm ümmeti, medeniyeti ve dünyasının Batı'nın medeniyetlerle çatışmasında en büyük payı almasına gelince, tarihî çatışma gerçeği bunun şahididir. İslâm'ın, Peygamberinin ve Müslümanların Batılı hafıza, muhayyile, kültür ve medyadaki fotoğrafları bunun bir başka şahididir. İslâm fetihleri hakkında eser yazan ve Batı ile birlikte "Ortadoğu Problemi"ni tarihlendiren İngiliz komutan General Gallup: "Ortadoğu probleminin tarihi, milâdî yedinci asra, yani İslâm'ın ortaya çıkışına dayanır."(!) demiştir. Bu, tek başına sarhoşları ve uykuda olanları ayıltmaya yetecek bir sözdür!

Biz, medeniyetlerin birbirleriyle ilişkisinde "çatışma felsefesi"ni reddediyor ve İslâm'ın metodu olan "ilerleme yolunda medeniyetlerin birbirlerini defetmesi (tedâfu') ve birbirleriyle yarışması"nı doğru buluyoruz. Buna rağmen, yukarıda saydığımız ve benzeri pek çok gerekçeden dolayı, Samuel Huntington'un sunduğu araştırmaya, Batı'nın ötekilerle olan ilişkisindeki gerçek tavrını ifade eden bir "samimi itiraf" gözüyle bakmayı temenni ediyordum. Bu zaten bizim tarihte yaşadığımız bir gerçek idi. Huntington'un bize açıkça ifade ettiği şey ise, bu gerçeğin hâlâ sürmekte olduğu, yakın ve uzak gelecekte de süreceğidir!

Adam, -başka Batılı yazarların ve onlarla birlikte bizim Batıcı aydınlarımızın çoğunun yaptığı gibi- dünya medeniyetlerinin birliğini söyleyerek bizi aldatmaya çalışmadı. Adam, yaşadığımız gezegen üzerindeki medeniyetlerin çokluğunu söyledi. O, medeniyetlerin çokluğu ve birbirinden ayrılması konusunda "kültür"ü ölçü kabul etti. Maddî bilimlerde ve medeniyetin maddî gerçeğinde bütün medeniyetler ortaktırlar. Fakat mede-

niyetler, medeniyetin kültürlerce oluşturulan insanî yönünde farklılaşırlar. Bu önemli gerçekten hareketle Huntington: "Medeniyet, kültürel bir varlıktır…" demiştir.

Dünyamızdaki medeniyetlerin çokluluğu ve bu çokluluğu doğuran kültürel ölçüler konusunda ise, Huntington şunları söylüyor:

Evrensel tek bir medeniyet yoktur. Bilakis farklı medeniyetlerden oluşan bir evren vardır… Dünyada yedi veya sekiz büyük medeniyet vardır:

1- Batı medeniyeti,
2- Çin-Konfüçyüs medeniyeti,
3- Japon medeniyeti,
4- İslâm medeniyeti,
5- Hint medeniyeti,
6- Slav-Ortodoks medeniyeti,
7- Lâtin Amerika medeniyeti,
8- ... ve belki Afrika medeniyeti.

Bunlar dil, tarih, kültür, gelenekler ve en önemlisi de din bakımından birbirinden ayrı medeniyetlerdir.

Bu farklı medeniyet mensuplarının Allah-insan, fert-toplum, vatandaş-devlet, babalar-çocuklar, karı-koca ilişkileri konusunda farklı görüşleri vardır. Aynı şekilde haklar ve görevler, hürriyet ve otorite, eşitlik ve hiyerarşinin nispi önemi konusunda da farklı görüşleri vardır.

Bu farklılıklar, asırların getirdiği sonuçlardır ve çok yakın bir dönemde ortadan kalkması mümkün değildir. Zira bunlar, siyasî ideolojiler ve siyasî sistemler arasındaki farklılıklara göre daha özlü farklılıklardır. Samuel Huntington, dikkatli ve objektif bir şekilde, aşağıdaki konularla ilgili tavrını böyle belirledi: Medeniyetlerin çokluğu; farklı kültürlerin, medeniyetlerin çokluğunda-

ki rolü; din ve kültürün, medeniyetlerin ayrışmasındaki rolü; toplumların -dolayısıyla medeniyetlerin- çeşitlenmesinin varlığa, geçmişe ve geleceğe bakış felsefeleri ile fert-grup, toplum-devlet, hürriyet-sorumluluk, babalar-çocuklar, karı-koca, eşitlik-hiyerarşi vs. vs. arasındaki ilişkilere hâkim olan ve onları düzenleyen idealler ve ölçülerle ilgili çeşitli tasavvurlardaki rolü...

Dünyamızdaki medeniyetlerin çokluğu konusunda objektif ve dikkatli bir tavır takındıktan, bununla ilgili ölçüleri gözlemledikten, bu ölçülerin köklü ve sabit olduğuna ve bunların siyasî ideolojiler ve siyasî sistemler üzerindeki büyük etkisine değindikten sonra Huntington, -kendi seçtiği, müjdecisi ve davetçisi olduğu şahsî bir bakış olarak değil, "kesin bir vakıa olarak"- Batı'nın öteki medeniyetlere bakışını açıkça anlatıyor.

Diyor ki:

Batı ve İslâm medeniyetleri arasındaki fay kırıkları boyunca meydana gelen mücadele, 1300 yıldan beri devam etmektedir. Her iki tarafta da İslâm ile Batı arasındaki etkileşime "medeniyetler çatışması" olarak bakılabilir.

Böylelikle sadece Batı'nın İslâm medeniyetiyle çatışmasının tarihini tasvir etmiş oluyor.

O, gelecekte, Batı ile İslâm arasındaki ilişkinin geleceği açısından ise pek çok Batılı karar oluşturma merkezleri ile Batılı stratejik düşünce merkezlerinin ilân ettiği plânları açıklamış oluyor. Zaten kendisi de Amerikan Harvard Üniversitesi'ndeki bu tür merkezlerden birinin müdürüdür. Diyor ki:

Yakın gelecekte çatışmanın ağırlık merkezi, Batı ile İslâm ve Asya devletleri arasında olacak...

***

O, kendi Batılı medeniyetinin karar oluşturucularına, gelecekteki çatışmayı iki merhaleye ayırmayı tavsiye ediyor:

Birincisi ve yakın olanı: "Kısa vadeli" merhale. Bu merhale-

de Huntington, Batı'ya: a) Kendi medeniyet dünyasını birleştirmeyi, b) Savaş araçlarından ekonomiye, siyasete, kültüre, değerlere ve uluslar arası kurumlara varıncaya kadar bütün çatışma araçlarını hazırlamasını, c) Çatışmayı İslâm medeniyeti ile Çin medeniyetine karşı yoğunlaştırmasını öğütlüyor. Diyor ki:

Kısa vadede şunları yapmak Batı'nın yararınadır:

1- Kendi medeniyet dairesinde, özellikle de iki kurucusu Avrupa ve Kuzey Amerika arasında daha büyük bir yardımlaşma ve bütünleşmeyi sağlamak.

2- Batı kültürüne yakın kültürlere sahip olan Doğu Avrupa ve Lâtin Amerika toplumlarını Batı'nın içine almak.

3- Rusya ve Japonya ile yardımlaşma ilişkilerini güçlendirip korumak.

4- Medeniyetler arasındaki mahalli çatışmaların medeniyetler arası büyük savaşlara dönüşmesini engellemek.

5- Asya ve İslâm devletlerinin askeri güçlerinin genişlemesini sınırlandırmak.

6- Batı'nın askeri kapasitesinin azaltılmasını hafifletmek.

7- Güneydoğu ve Güneybatı Asya'daki askeri üstünlüğü korumak.

8- Batılı anlaşmazlık ve çatışmaları öteki medeniyetlerde kullanmak.

9- Batılı menfaat ve değerleri yansıtıp meşrulaştıran uluslararası kurumları güçlendirmek.

10- Batılı olmayan devletlerin bu kurumlara üye olmasını teşvik etmek...

Adam, bir strateji hocası ve uzmanı, karar oluşturma merkezlerine yakın birisi olarak, kendi toplumu için medeniyetler çatışmasının "kısa vadeli merhale"sinde yapılacakları gösteren bir "çalışma tablosu" düzenliyor. Bu, A'dan Z'ye uygulanmakta olduğunu gördüğümüz bir "çalışma tablosu"dur!

Demek ki, bu medeniyetler çatışmasının "kısa vadeli merhalesi"nde Batı'dan istenenler şunlardır:

1- Medenî varlığını birleştirmek; daireleri arasındaki yardımlaşmayı güçlendirmek; Avrupa'nın Doğu'sunu Batı'sıyla, bütün Avrupa'yı Kuzey Amerika ve Lâtin Amerika'yla, yani kültürel Batı ile Batı kültürüne yakın olanları kaynaştırmak. Bu, çeşitli mezhepleriyle Hıristiyan Batı demektir.

2- Yardımlaşmak; tarafsızlaştırmak; bütün medeniyet dairelerindeki çatışmaları kontrol altına almak; çatışmada yoğunlaşmanın İslâm ve Çine karşı olması için bunları ve hatta Batı'nın kendi çelişkilerini bile Batılı olmayan medeniyetler içinde kullanmak.

3- Müslümanların ve Çinlilerin askeri güçlerini zayıflatmak; Batı'nın askeri güçlerini artırmak; Batı'nın "Güneydoğu ve Güneybatı Asya'daki", yani Çinlilere ve Müslümanlara karşı askeri üstünlüğünü korumak!

4- Batılı menfaat ve değerlere ruhsat verip onları meşruiyet kılıfıyla saran uluslararası kurumları güçlendirmek; uluslararası kurumların şemsiyesi altında akdedilmiş ve akdedilecek olan konferans Kahire'deki "Nüfus", Pekin'deki "Kadın" konferansları vs.- ve antlaşmalarda gördüğümüz ve göreceğimiz şekilde, Batı'nın çıkar ve değerlerini meşrulaştıran antlaşmalara bağlı kalmaları için Batılı olmayan devletlerin bu kurumlara üye olmalarını sağlamak.

İşte Huntington'un, Batı medeniyetinin kısa vadede çatışmayı İslâm ve Çin medeniyetlerine karşı yoğunlaştırmasını öğütlediği birinci merhaledeki plânının ana hatları!

Batılı olmayan medeniyetlere karşı olan bu Batılı çatışmanın ikinci merhalesine, "uzun vadeli merhale"ye gelince; bu, Huntington'un ifadesiyle, "Batı'nın, kendi medenî şahsiyet ve kimliğini muhafaza ederek modernleşme başarısı gösteren Batılı olmayan medeniyetleri kapsaması merhalesi"dir!...

Bu medeniyet çatışmasının birinci merhalesinden, İslâm medeniyeti ve Çin medeniyetinin hâkimiyetini kırma merhalesinden sonra, Batı'nın bu çatışmanın birinci merhalesinde tarafsızlaştırdığı, özellikle de enerji, askerî ve ekonomik modernleşme alanlarında başarılı olmuş öteki Batılı olmayan medeniyetleri kapsama merhalesi geliyor.

Uzun vadede ise başka icraatlar istenecek. Zira Batı medeniyeti aynı zamanda hem Batılı hem de modern bir medeniyettir. Batılı olmayan medeniyetler, Batılı olmadan modern olmaya çalışmışlardır. Günümüze kadar bu çabada sadece Japonya başarılı olmuştur. Batılı olmayan medeniyetler, medeniyetlerin modern oluşunu simgeleyen servet, teknoloji, kabiliyet, imkân ve silahları elde etmek için çabalarını sürdüreceklerdir. Aynı şekilde o medeniyetler, bu modernliği kendi geleneksel kültür ve değerleriyle uyumlu hâle getirmeye de çalışacaklardır. Onların askerî ve ekonomik güçleri ise, Batı'ya nispetle artacaktır. Bundan dolayı Batı'nın, güçleri Batı'nın gücüne yaklaşan, fakat değerleri ve çıkarları büyük ölçüde Batı'nın değer ve çıkarlarından farklı olan o Batılı olmayan modern medeniyetleri kapsaması, gittikçe daha zorunlu hâle gelecek. Bu ise, Batı'nın bu medeniyetlere karşı çıkarlarını korumak için lâzım olan ekonomik ve askerî gücü korumasını gerektirecek!

Samuel B. Huntington, içinde yaşadığımız dünyadaki medeniyetlerin geleceğine dair "Batılı bakışı" işte böyle açık seçik anlatıyor.

Batı, kendi medeniyetini evrensel medeniyet tahtının biricik sahibi olarak tasavvur ediyor. O, başkalarının sahip olabilmek için taklit veya iltihak etmeleri gereken merkez, metot ve yoldur. Bu örnek ister modernizm olsun isterse post-modernizm olsun! Çünkü kapitalist liberalizm bütün dünya için tarihin sonudur ve kaçışı mümkün olmayan "Batılı kader"dir!

O, medeniyetler arası çatışmayı uzun vadede medeniyetlerin

çokluğunu ortadan kaldırmanın bir aracı olarak düşünür. Batı, kendi birliğini sağlayarak bütün imkânlarını hazırlayıp Batılı olmayan medeniyetleri tarafsız bıraktıktan sonra, bu medeniyet savaşının ilk ve kısa vadeli merhalesindeki görevini yapacak; İslâm medeniyeti ile Çin medeniyetinin hâkimiyetini kıracak, bütün medeniyetleri Batılı çıkar ve değerleri meşrulaştıran uluslar arası kuruluşların içinde zapt u rabt altına alacak!

Uzun vadede -İslâm medeniyeti ile Çin medeniyetinin hâkimiyetini kırdıktan sonra- ise, Batı'nın bu medeniyet savaşındaki hedefi, toplumlarını askeri ve ekonomik olarak modernleştirme başarısı gösteren diğer medeniyetleri -ki bunlar daha önce geçen Batı'nın bu çatışmanın birinci merhalesinde tarafsızlaştırdığı medeniyetlerdir- kapsamak olacak. Bu, Batı'nın ortağı -özellikle bu "ortak", kültürel ve medenî farklılık ile modernizmin kalkınması ve yenilikçiliğin gücünü bir arada bulunduruyorsa- olmaksızın tek başına dünya üzerinde güç, modernleştirme ve egemenlik sahibi olarak en büyük zaferi gerçekleştirmek içindir.

***

Batı, bir "medeniyet" olarak -tabii ki genelleme yapıp kayıtlamadan "insan" olarak değil- stratejik düşünce merkezlerinde ve karar oluşturma merkezlerinde işte böyle düşünüyor.

Elbette Batı'da, pek çok Batılı stratejik araştırma merkezinin benimseyerek tatbik ettiği ve pek çok Batılı hükümetin uygulama alanına koyduğu bu "çatışma felsefesi"nin ancak "fikrî bir hata"yı ve bütün insanlığa karşı bir vebali temsil ettiğini idrak eden fikir akımları da vardır. Batı'daki bu fikir akımlarından bazıları, farklı medeniyetler arasında müşterek olan insanî değerleri; farklı toplumlar, halklar, dinler ve kültürlere ait ortak düşünce ve inançları keşfetmek, sınırlarını belirlemek ve billurlaştırmak için İslâmî tecdit akımlarıyla samimî bir diyalog kurmaya gayret ederler.

Samuel Huntington'un fikrî ve amelî realitesini ortaya koyduğu Batı'ya gelince; bu, bizim "medeniyetler çatışması"nda kendisini ve plânını gördüğümüz Batı'dır. Artık şu soruyu sorabiliriz:

Kim saygı ve takdirimizi hak ediyor?

Dünyamızdaki medeniyetlerin çokluğu görüşünü benimseyerek, Batı'nın bu medeniyetlerin çokluğu karşısındaki tavrını açıkça ifade eden Samuel P. Huntington mu?

Yoksa şu "küreselleşme" adını verdikleri şeyle tek bir köy haline gelen dünyamızda evrensel medeniyetin birliğinden bahsederken bizi aldatanlar mı? Onlar böyle yaparken o köyün halkının eşit olmadığını görmezden gelirler. Hâlbuki onların kimisi katil; kimisi maktuldür. Kimisi tepeden tırnağa her türlü kitle imha silahları ile donatılmış; kimisi silahsızlandırılmıştır. Kimisi toprak, mal ve hâkimiyeti gasp etmiş; kimisi kendi geleceğini belirleme hususunda en basit haklardan bile mahrum olan mülteciler durumuna düşürülmüştür. Kimisi ötekilerin ekonomi, değer ve kültürlerini yok etmiş; kimisinin ise, kimlik ve hususiyetleri yok edişin en yırtıcı yardımcılarının önüne atılmıştır!

Kim saygıyı hak ediyor?

Batı'da -stratejik araştırma merkezleri ve karar oluşturma dairelerinde- hâkim olan gerçek düşünceyi bize açıkça anlatan Huntington mu?

Yoksa Batı medyasının, yinelemeleri, tekrarlamaları ve taklit etmeleri için sürekli tekrarladığı kavramları ve bu kavramların anlamlarını yedirdiği "küreselleşme", "globalleşme", davetçileri mi?

Ben inanıyorum ki -Allah en iyi bilir- saygıya lâyık olan Samuel Huntington'dur!

***

Medeniyetlerarası ilişkiler konusunda Yunan tanrılarının birbirleriyle çatışmalarından Huntington'un bahsettiği medeniyetler ça-

tışmasına kadar dinci, mezhepçi, kavmiyetçi ve emperyalist çatışmalarla Batı medeniyetinin düşünce yapısına rengini veren "çatışma eğilimi"ne dayalı Batılı bakış böyle ise, İslâm'ın da medeniyetler arası ilişkilere farklı bir bakışı vardır.

İslâm, "çokluk felsefesi"ni evrensel bir görüş olarak benimsemek suretiyle medeniyette birlik ve merkezilik düşüncesini reddeder. "Birlik" sadece Allah'a mahsustur. Allah'tan başka varlıklar çokluk, dayanışma, denge ve fayda esaslarına dayanır.

İslâm, bu çokluğu halklar, toplumlar ve kabileler, diller, lehçeler ve kavmiyetler, şeriatlar, dinler ve mezhepler, hayat tarzları, kültürler ve medeniyetler ile ilgili ilâhî bir sünnet ve değişmez bir kozmik kanun olarak görür. Netice itibariyle "çokluk"; asıl, kural ve kanundur. Dünyanın, öteki medeniyetlerle çatışıp onları yere seren bir medeniyetin değil, "medeniyetlerin kulübü" olması gerekir!

Medeniyetler çatışmasının İslâmî alternatifi, medeniyetlerin birbirleriyle ilişkilerinde "durağanlık" hâli değildir. Çünkü durağanlıkta "cansızlık" vardır ki bu çoğunlukla uyduluk ve taklitçiliğe sebep olur. Bunlar ise medeniyette birlik ve merkeziliğe götürür. Çatışma felsefesinin İslâmî alternatifi, ancak medeniyetler arası "tedâfu'[35] felsefesi" olabilir.

Bu tedâfu' sosyal, kültürel ve medenî bir "hareketlilik"tir. Yani haksız tutumları, zalim uygulamaları, yoldan çıkmış ilişkileri, öteki tarafları yere serip çokluğu ortadan kaldıracak bir çatışmaya girmeden çeşitli gruplar arasında bozulan ilişkileri yeniden denge ve adalet çizgisine getirecek bir hareket ve yarış ile adalet çizgisine getiren medeniyetlerarası bir rekabet ve yarışmadır.

---

35 Tedâfu': 1- Birbirini def etme, itişme, kakışma. 2- Kendini muhafaza edip hasmın taarruzuna mukabele etme, taarruz ve tecavüz etmeksizin kendi yerini muhafazaten karşı durma. (Bu mana lisanımızda "taarruz" ve "tecavüz"e mukabil ve "tahaffuz"la müradif olarak ıstılah olmuştur.) (Şemseddin Samî, Kamûs-i Türkî, I, 390).

O halde çokluğu koruyan bir hareket, rekabet ve yarışma olan ve "çatışma" ile "durağanlık" arasında ortada bulunan "Tedafu'" yani "medeniyetlerin birbirleriyle farklılıklarını ve çatışma noktalarını öne çıkarmadan, çatışmaya girmeden evrenselleşen dünyada umum insanlığın menfaatine olan ortak noktalarda diyaloga girmeleri", medeniyetlerarası ilişkiler konusunda İslâm'ın felsefesidir ve İslâm medeniyetimizin yoludur.

Bu tedâfu' felsefesi salt "İslâmî bir düşünce"den ibaret değildir ki "ictihad ve değişim" alanlarından biri olsun. Bilâkis bu felsefe, "sabit bir dinî esas"tır ve düşünceler, şeriatlar, dinler, kavimler ve medeniyetlerarasındaki ilişkilere hükmeden, insan toplumu ile ilgili Sünnetullah'lardan biri olması itibariyle ilâhî vahyin Kur'ân-ı Kerim'de açıkça ortaya koyduğu bir metottur.

Allah (sübhanehu ve teâlâ), bize bu metodun özelliklerini öğretmek için, elçisine hitap ederken şöyle buyuruyor:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde def et. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.

Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur." [36]

O halde tedâfu', ötekini yere serip ortadan kaldırmayı amaçlamaz. Bilakis onu "seyyiat"[*] ehlinden yapan "düşmanlık" tavır ve konumunu, onu "hasenât"[**] ehline dönüştürecek olan "candan dost" tavır ve konumuna çevirmeyi amaçlar! Böylece "farklı grupların çokluğu" kalmakla birlikte "tedâfu'" aracılığıyla "hareketlilik" de meydana gelmiş olur.

Hatta Kur'ân-ı Kerim bize hayat ve medeniyeti daima ve sonsuza kadar ileriye sevk eden bir saik olması itibariyle bu "İslâmî yol"u -"çatışma" değil, "tedâfu" yolunu- şöyle anlatmıştır:

---

36 Fussılet: 41/34–35.

* Seyyiat: Kötülükler, günahlar, suçlar; kötülüğe karşı çekilen sıkıntılar...

** Hasenât: Güzellikler, İyi ameller, iyilikler.

"Eğer Allah'ın insanlardan bir kısmını(n kötülüğünü) diğerleriyle def etmesi olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu. Lâkin Allah bütün âlemlere karşı lütuf sahibidir."[37]

O halde medeniyetler çatışması ve onun zıddı olan medeniyetler arası durağanlık ilerleme, düzelme ve düzeltme yolu değildir. İlerlemenin yolu ancak ilerleme, kalkınma ve iyilik yolunda itişme, yarışma ve rekabet orta yoludur.

Allah (sübhanehu ve teâlâ) Elçisine (Sallallahu aleyhi vesellem) ve mü'minlere savaşma -onları yurtlarından çıkaran, onlarla savaşan ve onları dinlerinden döndürmeye çalışanlara karşı savaşma- izni verdiği zaman söz "tedâfu" konusuna geldi. Ta ki hoşlanmadıkları halde Müslümanlara farz kılınan savaşın amacı, müşriklerin tavırlarını müşrik ve saldırgan konumundan barış tavırlarına çevirmek olsun. Demek ki bu harekeliliktir, yoksa yok etme ve ortadan kaldırma değildir:

"Allah, iman edenleri korur. Şu da muhakkak ki Allah, hain ve nankör olan herkesi sevgisinden mahrum eder.

Kendileriyle savaşılanlara (mü'minlere), zulme uğramış olmaları sebebiyle, (savaş konusunda) izin verildi. Şüphe yok ki Allah, onlara yardıma mutlak surette kadirdir.

Onlar başka değil, sırf "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile def edip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah'ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi. Allah, kendisine (kendi dinine) yardım edenlere muhakkak surette yardım eder. Hiç şüphesiz Allah güçlüdür, galiptir.

Onlar (o müminler) ki, eğer kendilerine yeryüzünde iktidar verirsek namazı kılar, zekâtı verirler, iyiliği emreder ve kötülükten nehyederler. İşlerin sonu Allah'a varır."[38]

---

37 Bakara: 2/251

38 Hac: 22/38–41

Netice itibariyle “medeniyetlerin tedâfuu” felsefesi, Batılı “medeniyetlerin çatışması” felsefesinin İslâmî alternatifidir. Bundan dolayı İslâm devleti ve medeniyetinde dinler, mezhepler, şeriatlar, diller, kavmiyetler, âdetler ve örflerde çokluk gelişmiş; ilâhî ve beşerî dinler ile onların müesseseleri İslâm medeniyetinin gölgesinde yaşamıştır.

Bu sırada ise “çatışma eğilimi”, Batı medeniyetini Hıristiyanlık içindeki mezheplerin çokluğuna bile tahammül edemez hâle getirmiştir! Bu “çatışma eğilimi” -Samuel P. Huntington’un itirafında da gördüğümüz şekilde- hâlâ Batı’nın diğer medeniyetlere karşı düşmanlık ve çatışma metodunda belirleyici rol oynuyor!

BATILI BAKIŞ: SAMUEL P. HUNTİNGTON'UN MAKALESİ: MEDENİYETLER ÇATIŞMASI[39]

GELECEKTEKİ ÇATIŞMA TARZI

Benim teorim şuna dayanır: Bu yeni dünyada çatışmanın esas kaynağı, temelde ideolojik veya temelde ekonomik olmayacak. İnsan türü arasındaki büyük bölünmeler ve çatışmaya hâkim olan kaynak, kültürel olacak. Millî devletler, uluslararası meselelerde yine en güçlü aktörler olarak kalacaklar. Fakat dünya siyasetinin belli başlı çatışmaları, farklı medeniyetlere sahip toplumlar ve gruplar arasında meydana gelecek. Medeniyetlerin çatışması, dünya siyaseti üzerinde hâkimiyet kuracak. Medeniyetler arasındaki fay hatları, gelecekteki savaşın hatları olacak.

39 Samuel P. Huntington, Amerikan Harvard Üniversitesi John M. Olyn Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nde müdür olarak çalışan ve Amerikan idaresindeki karar oluşturma dairelerine yakın biridir. Bu makaleyi 1993 yılında "The Clash of Civilization" başlığıyla yüksek seviyeli bir uzmanlık süreli yayını olan Amerikan Dışişleri Dergisi'nde (Foreign Affairs, Yaz 1993, s. 22–29) yayımlamıştır. Bu makalenin pek çok Arapça tercümesi çıkmıştır. Biz onlardan Abdülmün'im Mahfuz'un tercümesini seçtik. Bkz. Suudi Arabistan Milli Savunma Dergisi (el-Haresü'l-Vatanî), Sayı: Zilkade-Zilhicce 1416 / Mart-Nisan 1996. (Umâra)

Bu tercümenin özet bir tercüme olduğu anlaşılmaktadır. Zira makalenin aslında ve Türkçe çevirilerinde bulunan pek çok cümle, paragraf ve bölüm Arapça tercümede bulunmamaktadır. Ancak bazı dikkat çekici cümleler, Dr. Umâra tarafından koyu harflerle dizilerek vurgulanmıştır. Türkçe'ye de pek çok çevirisi yapılan makalenin tamamını görmek isteyenler, mesela şu çeviriye bakabilirler: Samuel P. Huntington, "Medeniyetler Çatışması mı?", çeviren: Mustafa Çalık, Türkiye Günlüğü, Yaz 1993, sayı: 23; aynı çeviri, Medeniyetler Çatışması, derleyen: Murat Yılmaz, 7. basım, Ankara: Vadi Yayınları, 2002, s.22–49. (Çeviren)

Medeniyetler arasındaki çatışma, modern dünyadaki çatışmanın gelişim eğrisindeki son merhale olacak. "Westphalia Barışı"nın imzalanmasıyla modern uluslararası sistemin ortaya çıkışından itibaren bir buçuk asır boyunca Batı dünyasındaki çatışmalar, büyük ölçüde bürokrasilerini, ordularını, ekonomik ve ticari güçlerini ve en önemlisi egemen oldukları toprakları genişletmeye çabalayan prensler ile imparatorlar, mutlakıyetçi krallar ile meşrutiyetçi krallar arasında patlak veriyordu. Bu çatışma sırasında millî devletleri meydana getirdiler. Fransız İhtilâlinden itibaren ise, çatışmanın ana hatları artık idareciler değil, devletlerarasında olmaya başladı. 1793'te - R. R. Palmer'in şu sözleriyle ifade ettiği gibi-: "Kralların savaşları bitti, halkların savaşları başladı." Bu 19. asır çatışma tarzı, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sürdü. O zamandan itibaren, Rus İhtilâli'nin ve ona karşı gösterilen tepkinin bir neticesi olarak, "halkların çatışması", yerini önce komünizmle Nazi faşizmi ve daha sonra komünizmle liberal demokrasi arasında meydana gelen "ideolojiler çatışması"na bıraktı. Soğuk savaş sırasında bu çatışma, iki süper güç arasındaki çekişmede vücut buldu. Bu süper güçlerden hiçbiri klâsik Avrupaî manada millî devlet değildi. Nitekim bunlardan her biri kendi kimliğini ideolojik temeline göre tanımlamıştı.

İdareciler, millî devletler ve ideolojiler arasındaki bu çatışmalar, aslında Batı medeniyeti dairesi içinde cereyan eden çatışmalardı. Yani, William Lind'in isimlendirdiği gibi, "Batı'nın iç savaşları" idi. Bu isim, iki dünya savaşı ile 17, 18 ve 19. asrın savaşları için olduğu gibi, soğuk savaş için de gerçek anlamındadır. Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte uluslararası siyaset, Avrupaî tarzının dışına doğru hareketleniyor; Batı ile Batılı olmayan medeniyetler arasındaki ve Batılı olmayan medeniyetlerin kendi aralarındaki etkileşim, onun ağırlık merkezi hâline geliyor. Medeniyetlerin siyasetlerinde Batılı olmayan medeniyetlerin halkları ve hükümetleri, artık Batı emperyalizminin hedefleri olma vasfıyla tarihî nesneler olarak kalmıyorlar; bilakis tarihi harekete geçiren ve ona şekil verenler olarak Batı'ya katılıyorlar.

MEDENİYETLERİN KARAKTERİ

Soğuk savaş sırasında dünya Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'ya bölünmüştü. Bu bölünme, artık pratik değildir. Şu anda ülkelerin, siyasî ve sosyal düzenlerine göre veya ekonomik kalkınmadaki seviyelerine göre değil; fakat en doğrusu kültür ve medeniyetlerine göre gruplandırılmaları daha anlamlıdır.

Fakat medeniyetten bahsederken neyi kastediyoruz? Medeniyet kültürel bir oluşumdur. Köyler, bölgeler, etnik gruplar, milliyetler, dinî cemaatler, bunların hepsinin kültürel ayrışmanın farklı seviyelerinde ayrı kültürleri vardır. Güney İtalya'daki bir köyün kültürü, Kuzey İtalya'daki bir başka köyün kültüründen farklı olabilir; ancak her iki köy de kendilerini Alman köylerinden ayıracak şekilde İtalyan kültürünü paylaşacaklardır. Öte yandan Avrupalı toplumlar da kademe kademe kendilerini Arap veya Çin toplumlarından ayıran kültürel benzerlikleri paylaşacaklardır. Şu kadar var ki Araplar, Batılılar ve Çinliler daha geniş bir kültürel oluşumun parçası değildirler. Çünkü onlar medeniyetleri meydana getiriyorlar. Medeniyet, böylece insanlığın sahip olduğu en geniş kültürel kimlik seviyesi olduğu gibi, en üst kültürel gruplaşması da olmaktadır ki insan türü ancak onunla diğer varlık türlerden ayrılabilir. Medeniyet hem dil, tarih, din, gelenekler ve müesseseler gibi ortak hedeflerin unsurlarıyla hem de

insanın şahsî kimliğini ortaya koymasıyla tanımlanır. İnsanın farklı kimlik seviyeleri vardır: Romalı biri kendi kimliğini; Romalı (şehre nispetle), İtalyan, Katolik, Hıristiyan, Avrupalı ve Batılı olarak çeşitli derecelerde tarif eder. Mensup olduğu medeniyet; onun, kendi kimliğini güçlü bir şekilde gerçekleştirerek ortaya koyduğu en geniş seviyeyi temsil eder. İnsanlar kimliklerini yeniden oluşturabilirler -ki zaten bunu yapıyorlar- ve bunun sonucunda medeniyetin yapısı ve sınırları değişir.

Medeniyetler, bazen Çin (tıpkı Lucian Pye'nin dediği şekilde "Devlet olduğunu iddia eden medeniyet") gibi korkunç sayıda insanı; bazen ise Karayipler Denizi'nde İngilizce konuşanlar gibi gerçekten az sayıda insanı kapsar. Medeniyet, bazen Batı medeniyeti, Lâtin Amerika medeniyeti veya Arap medeniyetinde olduğu gibi birçok millî devleti kucaklar; bazen ise, Japon medeniyetinde olduğu gibi tek bir millî devletten ibaret kalır. Şurası açıktır ki medeniyetler birbirleriyle kaynaşıp karışırlar ve bazen alt medeniyetler ihtiva ederler: Batı medeniyetinin Avrupa ve Kuzey Amerika olmak üzere farklı iki ana şekli vardır; İslâm medeniyetleri de Arap, Türk, Malay alt bölümlerine sahiptir. Medeniyetler buna rağmen yine de anlamlı oluşumlardır; aralarındaki çizgiler, nadir durumlar dışında kesin olmasa da, gerçek çizgilerdir. Medeniyetler dinamiklikleriyle temayüz ederler: yükselir ve düşerler; bölünür ve kaynaşırlar. Tarih okuyan herhangi birinin bildiği gibi, medeniyetler bazen de silinip gider ve zamanın kumlarına gömülürler.

Batılılar, küresel olaylarda millî devletlerin başlıca aktör olduğuna inanma eğilimindedirler. Ne var ki bu devletler, sadece birkaç asırdan beri böyle olmuşlardır. Fakat insanlık tarihinin en geniş ufukları, medeniyetlerin tarihi olmuştur. Arnold Toynbee, A Study of History adlı eserinde, çağdaş dünyada sadece 6 tanesi kalan 21 medeniyet belirlemiştir.

MEDENİYETLER NEDEN ÇATIŞACAK?

Gelecekte medeniyet kimliği gittikçe artan bir öneme sahip olacak ve dünya büyük ölçüde yedi veya sekiz büyük medeniyet arasındaki etkileşime göre şekillenecek. Bu medeniyetler, Batı, Konfüçyüs'çü Çin, Japon, İslâm, Hint, Ortodoks Slav, Lâtin Amerika ve belki Afrika medeniyetlerini kapsar. Gelecekteki en önemli çatışmalar bir medeniyeti diğerinden ayıran fay hatları boyunca meydana gelecek.

Durum neden böyle olacak?

Birincisi: Medeniyetler arasındaki farklılıklar sadece gerçek değildir, aynı zamanda köklüdür. Medeniyetler birbirinden dil, tarih, kültür, gelenekler ve en önemlisi dinle ayrılır. Bu çeşitli medeniyetlerin mensuplarının Allah-insan, fert-toplum, vatandaş-devlet, babalar-çocuklar, karı-koca ilişkileri konusunda farklı görüşleri vardır. [s. 10] Aynı şekilde haklar ve görevler, hürriyet ve otorite, eşitlik ve hiyerarşinin nisbî önemi konusunda da farklı görüşleri vardır. Bu farklılıklar asırların getirdiği sonuçlardır ve çok yakın bir dönemde ortadan kalkması mümkün değildir. Zira bunlar, siyasî ideolojiler ve siyasî sistemler arasındaki farklılıklara göre, daha köklü farklılıklardır. Fakat farklılıklar zorunlu olarak çatışma; çatışma da zorunlu olarak şiddet demek değildir. Ne var ki asırlar boyunca medeniyetler arasındaki anlaşmazlıklar, en uzun ve en şiddetli çatışmaları doğurmuştur.

İkincisi: Farklı medeniyetlerin halkları arasındaki etkileşim artarken dünya daha küçük bir yer hâline geliyor. Bu gittikçe artan etkileşimler, medeniyetlerin farklılığı şuurunu ve medeniyetler arasındaki anlaşmazlıkların bilincini yoğunlaştırıyor. Aynı medeniyet içindeki ortak özelliklere sahip birleşmeler de böyledir. Kuzey Afrikalıların Fransa'ya göç etmesi, Fransız çevrelerinde düşmanlığa sebep oluyor; fakat aynı zamanda "iyi" Avrupalı Katolik Polonyalıların göçünü de daha makbul hale getiriyor. Amerikalılar, Kanada ve Avrupa ülkelerinden gelen daha büyük yatırımlara karşı takındıkları olumsuz tavrın kat kat fazlasını Japon yatırımlarına karşı takınıyorlar. Donald Horowitz'in de işaret ettiği gibi, meselâ "Güney Nijeryalı biri, Owerri veya -Nijerya'nın doğu bölgesi kabul edilen yerde- Onitsha olabilir. O, Lagos'ta basit bir Güney Nijeryalıdır; Londra'da bir Nijeryalıdır; Newyork'ta ise bir Afrikalıdır." Farklı medeniyetlerin halkları arasındaki etkileşimler, insanlığın medeniyet bakımından farklı olduğu şuurunu güçlendirir; bu ise, tarihin derinliklerine uzanan veya uzandığı sanılan anlaşmazlık ve nefretleri canlandırır.

Üçüncüsü: Dünyanın her köşesindeki ekonomik modernleşme ve sosyal değişim süreçleri, insanları kökleşmiş mahallî kimliklerinden ayırıyor. Nitekim bir kimlik kaynağı olarak millî devleti de zayıflatıyor. Dünyanın pek çok yerinde din, bu boşluğu doldurmak için harekete geçmiştir. Fakat genellikle aşırılıkla nitelenen akımlar şeklindedir. Bu gibi akımlar, Batılı Hıristiyanlıkta, Yahudilikte, Budizm'de, Hinduizm'de ve aynı şekilde İslâm'da vardır. Çoğu ülkelerde ve dinlerde bu akımlara mensup olan faal kişiler gençler, fakülte öğrencileri, orta tabakadan teknisyenler, meslek sahipleri ve bölge idarelerinin çalışanlarından oluşuyor. [s. 29] George Weigel, şu hususa dikkat çekmiştir: "Lâikliğin dünyadan sökülüp atılması, XX. Asrın sonlarının sosyal hayatında hâkim olan gerçeklerden biridir." Dinî ihya, kimlik için bir dayanak ve millî sınırları aşıp medeniyetlerin arasını yaklaştıran bir bağlayıcılık sağlıyor.

Dördüncüsü: Medeniyetlerin farklılığı şuurunun gelişmesini, Batı'nın oynadığı çift yönlü rol de takviye ediyor. Bir yönden Batı kuvvetin zirvesinde sayılıyor. Ne var ki aynı zamanda ve belki de bu hakikatin bir sonucu olarak, Batılı olmayan medeniyetler arasında köklere dönüş olgusu ortaya çıkıyor. İnsan, gittikçe artan bir şekilde, Japonya'da kendine ve Asyalı yapıya dönüş; Hindistan'da Nehru'nun mirasının bitmesi ve Hinduist karaktere dönüş; Sosyalizm ve milliyetçilikle ilgili Batılı fikirlerin başarısız oluşu ve dolayısıyla Ortadoğu'nun yeniden İslâmlaşması ve şimdi Boris Yeltsin'in ülkesinde Rus karaktere dönüşün karşısında Batılılaşma etrafında dönen rekabet temayülleriyle ilgili bir takım işaretler duyar.

Gücünün zirvesindeki bir Batı, dünyayı Batılı olmayan yollarla şekillendirmek için gittikçe daha fazla arzu, irade ve kaynağa sahip olan Batılı olmayanlarla karşılaşıyor.

Geçmişte Batılı olmayan toplumların içinde Batı'yla en sıkı ilişkisi olanlar, genellikle seçkin gruplar olurdu. Zira onlar Oxford, Sorbonne veya Sandhurst Üniversitelerinde eğitim görmüş ve Batılı yöneliş ve değerleri sindirmiş kişilerdi. Aynı dönemde Batılı olmayan ülkelerdeki halk ise, mahallî kültürle yoğrulmuş idi. Fakat şimdi bu ilişkiler tersine dönüyor. Çünkü Batılı olmayan pek çok ülkedeki seçkin grupların Batılı karakterleri ortadan kalkıp kendilerinde mahallî kültür kökleşirken; aynı anda halk grupları arasında Batılı -genellikle Amerikan- kültürler, hayat tarzları ve gelenekler daha fazla yayılıyor.

Beşincisi: Kültürel özellikler ve farklılıklar daha az değişir. Dolayısıyla da onlar ekonomik ve siyasî özellik ve farklılıklara göre, mevcut duruma razı olup yerini başkasına bırakmayı daha az kabul eder. Eski Sovyetler Birliği'ndeki komünistlerin demokrat, zenginlerin fakir, fakirlerin zengin olması mümkündür. Fakat Rusların Estonyalı olması mümkün değildir. Nitekim Azerîlerin

de Ermeni olması imkânsızdır. Sınıfsal ve ideolojik çatışmalarda temel soru: "Hangi tarafla birlikte duruyorsun?" idi. İnsanların birlikte duracakları tarafları seçme ve bu tarafları değiştirme hakları vardı ve fiilen de yapıyorlardı. Medeniyetler arasındaki çatışmada ise soru: "Kimliğin nedir?" şeklindedir. Bu, değiştirilmesi mümkün olmayan bir veridir. Bosna'dan Kafkasya'ya ve başka bölgelere varıncaya kadar bildiğimiz gibi, bu soruya verilecek yanlış bir cevap, kafaya yenecek bir kurşun demek olabilir. Din, ırkî mensubiyetten daha fazla, insanların arasını kesin ve hatalı bir şekilde ayırır. Çünkü kişinin yarı Fransız yarı Arap, hatta aynı anda iki ülkenin vatandaşı olması bile mümkündür; fakat yarı Katolik yarı Müslüman olması oldukça zordur.

Son olarak, ekonomik bölgecilik gittikçe artıyor. Çünkü 1980–1989 yılları arasında toplam bölgesel ticaret oranları Avrupa'da yüzde 51'den yüzde 59'a, Doğu Asya'da yüzde 33'ten yüzde 37'ye ve Kuzey Amerika'da yüzde 32'den yüzde 36'ya yükseldi. Gelecekte de ekonomik bloklaşmaların öneminin artması bekleniyor. Bir yandan, başarıya ulaşan ekonomik bölgecilik, medeniyetlerin farklılığı şuurunu güçlendirecek; diğer yandan ise ekonomik bölgecilik, ancak ortak bir medeniyet içinde kökleştirildiği zaman başarıya ulaşabilecek. Avrupa Ekonomik Topluluğu, Batılı Hıristiyan Avrupa kültürünün ortak temellerine dayanıyor. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin (NAFTA) başarısı, şu anda devam etmekte olan Meksika kültürü, Kanada kültürü ve Amerikan kültürü arasındaki yakınlaşmaya dayanıyor. Japonya ise, tam aksine, Doğu Asya'da kıyaslanabilir bir ekonomik varlık yaratmakta zorluklarla karşılaşıyor; çünkü Japonya nevi şahsına münhasır bir toplum ve medeniyet sayılıyor. Diğer Doğu Asya ülkeleriyle ne kadar güçlü ticaret ve yatırım bağlantıları gerçekleştirirse gerçekleştirsin, Japonya ile bu ülkeler arasındaki kültürel farklılıklar, onun, Avrupa ve Kuzey

Amerika'dakine benzer bir ekonomik bütünleşmeyi ilerletmesini geciktirir ve belki de engeller.

Bunun aksine, ortak kültür, Çin Halk Cumhuriyeti, Tayvan, Singapur ve diğer Asya ülkelerindeki deniz aşırı Çinli koloniler arasındaki ekonomik ilişkilerin hızla genişlemesini açık bir şekilde kolaylaştırıyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte kültürel ortaklıklar gittikçe artan bir şekilde ideolojik anlaşmazlıklara baskın çıkıyor; Çin ve Tayvan birbirine daha fazla yaklaşmak için harekete geçiyor. Kültürel ortaklıklar ekonomik bütünleşmenin öncelikli şartı olunca, geleceğin Doğu Asya'daki başlıca ekonomik bloğunun Çin'de odaklaşması beklenir. Murray Weidenbaum'un da fark ettiği gibi, bu blok, gerçekte var olmaya doğru fiilen yol almaya başladı bile:

"Bölge üzerindeki mevcut Japon hâkimiyetine rağmen, Çin'i üs edinen Asya ekonomisi, sanayi, ticaret ve finansman merkezi sıfatıyla hızla öne çıkmaya başlıyor. Bu stratejik bölge, bol miktarda teknoloji ve üretim kapasitesini (Tayvan); üstün bir proje, pazarlama ve hizmet dirayetini (Hong Kong); parlak bir iletişim ağını (Singapur); korkunç miktarda bir finans kaynağını (üçü birlikte); ve son derecede büyük toprak, kaynak ve işgücü kaynağını (Çin Halk Cumhuriyeti) kapsar. Guangzhou'dan Singapur'a, Kuala Lumpur'dan Manila'ya kadar uzanan ve genellikle geleneksel aşiretlerin uzantıları üzerinde yoğunlaşan bu etkili ağ, Doğu Asya ekonomisinin omurgası olarak nitelenir."

Kültür ve din, aynı şekilde Arap olmayan on İslâm ülkesini, İran, Pakistan, Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Afganistan'ı kapsayan Ekonomik Yardımlaşma Örgütü'nün temelini teşkil ediyor. İran, Pakistan ve Türkiye'nin 1960 yılında kurduğu bu örgütü canlandırıp genişletmeye sevk eden sebeplerden biri, bu ülkelerden pek çoğunun liderlerinin, Avrupa Ortak Pazarı'na girme şanslarının

olmadığını anlamalarıdır. Aynı şekilde Karayip Ekonomik Grubu, Orta Amerika Ortak Pazarı ve Mercosur da ortak kültürel temellere dayanır. Ne var ki Anglo-Latin taksim çizgisini aşan bir Orta Amerika-Karayip ekonomik varlığı kurmak için sarf edilen gayretler başarısız oldu.

İnsanların, kimliklerini ırkî ve dinî mensubiyetleri esasına göre tarif ederlerken, kendileriyle diğer ırk ve dinlere mensup olanlar arasında "biz" ve "onlar" ilişkisinin bulunduğunu görmeleri beklenir. İdeolojik olarak tarif edilen devletlerin sona ermesi, geleneksel etnik kimlik ve düşmanlıkların başköşeye geçmesine izin veriyor. Kültürel ve dinî farklılıklar, insan haklarından başlayıp göç ve ticaretten çevreye varıncaya kadar siyasî meseleler hakkında da farklılıklar meydana getiriyor. Coğrafi komşuluk, Bosna'dan Mindanao'ya kadar toprak çatışması davalarının çıkmasına sebep oluyor. En önemlisi de Batı'nın kendi değerleri olan demokrasi ve liberalizmi evrensel değerler olarak yayma, askeri üstünlüğünü koruma ve ekonomik çıkarlarını geliştirme gayretleri, diğer medeniyetlerin ters tepkilerine sebep oluyor. Hükümetler ve gruplar, ideoloji temelinde destek sağlama ve ittifaklar kurma gücü azaldıkça, giderek artan bir şekilde, dinî ve medenî kimliğe sığınarak destek sağlama çabasına gireceklerdir. Böylece medeniyetler çatışması iki seviyede meydana gelir. En küçük seviyede komşu gruplar, medeniyetler arasındaki fay hatları boyunca, toprağa ve birbirlerine egemen olmak için, genellikle şiddetli bir şekilde çatışırlar. En büyük seviyede ise, farklı medeniyetlere sahip devletler, nispi bir askeri ve ekonomik güç için rekabet ederler; uluslar arası kurumlara hâkim olmak, kendi özel siyasî ve ekonomik değerlerini yaymak için rekabetçi bir anlayışla çekişirler.

MEDENİYETLER ARASINDAKİ FAY HATLARI

Medeniyetler arasındaki fay hatları, Soğuk Savaş dönemindeki kriz ve kan dökme alevlerinin parladığı noktalar olan siyasî ve ideolojik sınırların yerini alıyor. Soğuk Savaş, Demir Perde Avrupa'yı siyasî ve ideolojik olarak böldüğü zaman başlamıştı; Demir Perde'nin son bulmasıyla da sona erdi. Avrupa'nın ideolojik bölünüşü ortadan kalkarken, Avrupa'nın bir yandan Batı Hıristiyanlığı ile diğer yandan Ortodoks Hıristiyanlığı ve İslâm arasındaki kültürel bölünmesi yeniden ortaya çıkıyor.

Batı ve İslâm medeniyetleri arasındaki fay hattı boyunca meydana gelen çatışma 1300 yıldan beri devam ediyor. İslâm'ın ortaya çıkışından sonra Arapların ve Mağriplilerin doğu ve batıya doğru hamlesi ancak 732m. Yılında Tulun'da sona erdi. 11. asırdan 13. asra kadar Haçlılar, geçici bir başarı ile Hıristiyanlığı ve Hıristiyan egemenliğini kutsal topraklara sokmaya çabaladılar. 14. asırdan 17. asra kadar Osmanlı Türkleri dengeleri tersine çevirdiler; hâkimiyetlerini Orta Doğu ve Balkanlar'a yaydılar ve iki defa Viyana'yı kuşattılar. 19. asır ile 20. asrın başlarında Osmanlı'nın gücü zayıflayınca Britanya, Fransa ve İtalya Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da Batı hâkimiyetini yerleştirdiler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'nın sömürgeci imparator-

lukları sırayla ortadan kalkmaya; önce Arap milliyetçiliği, sonra da İslâm ideolojisi kendini açıkça ifade etmeye başladı. Batı, enerji temini konusunda neredeyse tamamen Arap Körfezi ülkelerine bağımlı hâle geldi. Petrol zengini İslâm ülkeleri, para zengini ve istediği zaman da silâh zengini oldular. Araplar ile (Batı'nın var ettiği) İsrail arasında pek çok savaş meydana geldi. Fransa, Cezayir'de ellili yılların büyük bir bölümünde devam eden kanlı ve acımasız bir savaşa girdi. İngiliz ve Fransız kuvvetleri 1956 yılında Mısır'a saldırdılar. Öte yandan Amerikan kuvvetleri 1956 yılında Lübnan'a gitti. Daha sonra Amerikan kuvvetleri Libya'ya saldırdı ve İran'la pek çok askeri çatışmalara girdi. Batı'nın 1990 yılında katıldığı Körfez Savaşı'nın akabinde NATO'nun plânlaması, gittikçe artan bir şekilde güney hattı boyunca meydana gelmesi muhtemel olan tehdit ve kargaşalara yönelir oldu.

Batı ile İslâm arasında asırlara dayanan bu askeri etkileşimin ortadan kalkması beklenmiyor. Bilakis daha da hırslı bir hâle gelmesi mümkündür.

Aynı şekilde demografik etkenler de İslâm ülkeleri ile Batı arasındaki ilişkileri içinden çıkılmaz hâle getiriyor. Şöyle ki Arap ülkelerindeki, özellikle de Kuzey Afrika'daki akıllara durgunluk veren nüfus artışı, Batı Avrupa'ya doğru giderek artan bir göçe sebep oldu. [s. 35] Batı Avrupa'nın iç sınırları azaltmaya yönelik hareketi, bu gelişmeyle ilgili siyasî hassasiyetlerin keskinleşmesine yol açtı. İtalya, Fransa ve Almanya'da ırkçılık git gide daha açık bir şekilde ifade ediliyor. Öte yandan 1990 yılından beri Arap ve Türk göçmenlere karşı siyasî tepkiler ve şiddet daha keskin ve yaygın hâle geldi.

Her iki tarafta da İslâm ve Batı arasındaki etkileşim bir medeniyetler çatışması olarak görülüyor. Hintli Müslüman bir yazar olan M. J. Ekber şu görüşü ileri sürüyor: "Batı'nın bundan sonraki yüzleşmesi İslâm tarafından gelecek ve yeni bir dünya

düzeni için mücadele Mağrib'den Pakistan'a kadar Müslüman halkların harekete geçmesiyle başlayacak." Bernard Lewis de benzer bir sonuca ulaşıyor:

"Biz, meselelerin, siyasetlerin ve bunları uygulayan hükümetlerin seviyesini çok aşan bir psikoloji ve hareketle karşı karşıyayız. Bu, medeniyetler çatışmasından daha az bir şey değildir. Yahut belki de bu, bizim Yahudi-Hıristiyan mirasımıza, lâik medeniyetimize ve her ikisinin dünyanın her yerine uzanmasına karşı eski bir rakibin, kesinlikle tarihî olsa da, aklî olmayan bir tepkisidir.

İslâm'ın kuzey sınırlarında Ortodoks ve Müslüman halklar arasında gittikçe artan bir şekilde çatışma patlak veriyor: Bosna ve Sarayevo katliamları, Sırbistan ile Arnavutluk arasındaki sıcak çatışma, Bulgarlarla onların arasında yaşayan Türk azınlık arasındaki koptu kopacak ilişkiler, Osetyalılar ile İnguş arasındaki şiddet, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki durmak bilmeyen katliamlar, Orta Asya'da Ruslar ile Müslümanlar arasındaki gergin ilişkiler, Kafkasya ve Orta Asya'daki Rus çıkarlarını korumak Rus kuvvetlerinin yayılması.

Din etnik kimliklerin canlandırılmasını takviye ediyor ve Rusların güney sınırlarının güvenliği ile ilgili korkularını yeniden harekete geçiriyor. Archie Roosevelt bu korkuları şu sözüyle çok güzel ifade ediyor: "Rus tarihinin çoğu Slav ve Türk halklarının sınırlarındaki anlaşmazlıklarla ilgilidir ki bu Rus devletinin kuruluşuna, bin yıldan daha öncesine dayanıyor. Sadece Rus tarihini anlamanın değil, Rus karakterini anlamanın da anahtarı, Slavların bin yıl boyunca doğulu komşularıyla olan karşılaşmalarında yatıyor. Bugünkü Rus gerçeklerini anlayabilmemiz için asırlar boyunca Rusları meşgul etmiş olan büyük Türk etnik grubu anlamış olmamız gerekir."

Medeniyetlerin çatışması, Asya'nın başka yerlerinde de çok derinlere kök salmıştır. Hint alt-kıtasındaki Müslümanlarla Hindu-

lar arasındaki tarihî çatışma, sadece Pakistan ile Hindistan arasındaki rekabette değil; bilakis Hindistan'ın içinde savaşma eğilimi artan Hindu gruplarla büyük Müslüman azınlık arasındaki dayanılmaz boyutlara ulaşan dinî çekişmede de kendini gösteriyor. 1992 Aralık ayında Ayodhya Camii'nin yerle bir edilmesi, Hindistan'ın lâik demokratik bir devlet olarak mı kalacağı yoksa Hindu bir devlet olup Hinduizm'i başköşeye mi oturtacağı problemini gündeme getirdi. Doğu Asya'da Çin'in, komşularının çoğu ile toprak çekişmeleri vardır. Tibet'teki Budist halka karşı acımasız bir siyaset takip etmiştir. Müslüman Türk azınlığa karşı da şiddeti gittikçe artan bir siyaset izliyor. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Çin ile Birleşik Devletler arasındaki köklü anlaşmazlıklar insan hakları, ticaret, silâhların yayılması gibi alanlarda kendilerini yeniden vurguladılar. Bu anlaşmazlıkların şiddetinin hafiflemesi beklenmiyor. Deng Xaioping'den nakledildiğine göre o, 1991 yılında, Çin ile Birleşik Devletler arasında yeni bir soğuk savaşın patlak verme yolunda olduğunu belirtmiş.

Aynı ifade Japonya ile Birleşik Devletler arasındaki gittikçe zorlaşan ilişkiler için de kullanılmıştır. Burada kültürel farklılıklar ekonomik bir çatışmayı tetikliyor. Her yerde insanlar, diğer tarafı ırkçılıkla suçluyor. Fakat en azından Amerikan tarafındaki nefret, ırkçı değil, kültürel. Çünkü iki toplumun temel değerlerinin, yönelişlerinin ve davranış biçimlerinin bundan daha farklı olması mümkün değildir. Birleşik Devletler ile Avrupa arasındaki ekonomik problemler, Birleşik Devletler ile Japonya arasındakilerden daha az önemli değildir. Bununla birlikte bu problemler, aynı siyasî çıkışa ve duygusal keskinliğe sahip değildir. Çünkü Amerikan kültürü ile Avrupa kültürü arasındaki farklılıklar, Amerikan medeniyeti ile Japon medeniyeti arasındakilerden çok daha azdır.

MEDENİYETLERİN SAF TUTMALARI: AKRABA ÜLKE BELİRTİLERİ

Farklı medeniyetten insanlara karşı savaşa giren aynı medeniyete mensup gruplar veya devlet, tabii olarak kendi medeniyetinin diğer üyelerinden destek almaya çalışır. Soğuk Savaş sonrası dünya şekillenirken medeniyet ortaklığı veya H. D. S. Greenway'in adlandırdığı gibi "akraba ülke belirtileri", yardımlaşma ve ittifakların başlıca dayanağı olma sıfatıyla "siyasî ideoloji" ve geleneksel "kuvvetler dengesi" prensiplerinin yerini alıyor. Bu belirtilerin Kafkasya, Bosna ve diğer bölgelerde Soğuk Savaş sonrası çatışmalarda yavaş yavaş ortaya çıktığını görmek mümkündür. Bu çatışmaların hiçbiri medeniyetler arası topyekûn bir savaş değildi. Fakat bunlardan her biri, çatışmanın sürmesiyle daha da önemli hâle gelmeye başlamış olan medeniyetlerin saf tutmalarının bazı unsurlarını içinde barındırmıştır ki bu bize gelecekte olacaklar hakkında bir ön fikir verebilir.

Akraba ülke belirtileri eski Sovyetler Birliği ve eski Yugoslavya'daki çatışmalarda ortaya çıkmıştır. Batılı halklar, Sırpların elinden çektikleri felâketlerde Bosnalı Müslümanlara sempati göstermişler ve onları desteklemişlerdir. Ne var ki Hırvatların Müslümanlara saldırıları ve Bosna-Hersek'i parçalamaya katılmaları, nisbî bir rahatsızlık ifadesinden başka bir tepki görmemiştir. Yu-

goslavya'nın dağılışının ilk aşamalarında Almanya, sıra dışı bir diplomatik atak ve güç sergileyerek, Avrupa Topluluğu'nun diğer on bir üyesini Slovenya ile Hırvatistan'ı tanımakta kendisini izlemeye ikna etti. Papa'nın bu iki Katolik ülkeye güçlü bir destek sağlanmasına karar vermesinden sonra Vatikan Avrupa Topluluğu'ndan bile önce bu iki ülkeyi tanıdı. Birleşik Devletler de Avrupa'nın izinden yürüdü. İşte Batı medeniyetinin önde gelen temsilcileri dindaşlarının arkasında böyle saf tuttular. Daha sonra görüldü ki Hırvatistan Orta Avrupa ve diğer Avrupa ülkelerinden büyük miktarlarda silâh almış. Diğer taraftan Boris Yeltsin hükümeti, Ortodoks Sırplara meyleden ama Rusya'yı da Avrupa'dan uzaklaştırmayan ılımlı bir yol izlemeye gayret etti. Fakat milliyetçi ve muhafazakâr Rus gruplar, aralarındaki bazı parlamento üyeleriyle birlikte, Sırpları daha fazla desteklemediği için hükümete saldırdılar. 1993 yılı başlarında yüzlerce Rus'un Sırp kuvvetlerinin yanında savaştıkları açıktı ve Sırbistan'ın donandığı Rus silâhlarıyla ilgili rivayetler yayılmıştı.

Diğer taraftan Müslüman halklar ve hükümetler, Bosnalıları savunmakta çekingen davrandıkları için Batı'yı şiddetle tenkit ettiler. Liderler, Müslümanları Birleşmiş Milletlerin koyduğu silâh ambargosunu delerek Bosnalılara yardım etmeye teşvik ettiler. Nitekim bazı devletler Bosnalılara silâh ve adam desteği sağladılar. 1993 yılında çeşitli İslâm ülkelerinden sayıları dört bine ulaşan Müslüman'ın Bosna'da savaştığı bildiriliyor. 1992 yılının sonunda Suudi Arabistan'ın Sırplara karşı Bosna'nın askeri gücünü artıran finans ve destek sunduğu rivayet anlatılıyor.

30'lu yıllardaki İspanya İç Savaşı, siyasî yönden faşist, komünist ve demokratik olan çeşitli ülkelerin müdahalesine sebep olurken, 90'lı yıllardaki Yugoslavya Çatışması da Ortodoks, Müslüman ve Batılı Hıristiyan ülkelerin müdahalesine neden olmuştur. Bu benzerlik gözden kaçmadı. Çünkü Suudlu bir yazar

şöyle bir yorum yapmıştır: "Bosna Hersek'teki savaş, İspanya İç Savaşı'nda faşizme karşı yapılan savaşın duygusal dengidir. Orada ölenler Müslüman kardeşlerini kurtarmaya çalışan şehitler olarak kabul edilirler."

Çatışma ve şiddet, aynı medeniyete mensup devletler ve gruplar arasında da meydana gelecek. Fakat bu çatışmalar büyük bir ihtimalle daha az şiddetli olacak. Nitekim bu çatışmaların yayılma ihtimali de farklı medeniyetler arasında çıkan çatışmalardan daha az olacak. Zira başka durumlarda patlak vermesi beklenen şiddetin meydana gelme ihtimalini azaltmak, aynı medeniyetin ortak üyesi olmanın bir gereğidir.

Medeniyetlerin saf belirlemeleri bu tarihe kadar sınırlı kalmıştır. Fakat gittikçe artmaktadır ve daha uzaklara yayılmak için potansiyelinin olduğu da açıktır. Kafkasya, Balkanlar ve Bosna'da çatışmanın halkaları iç içe geçerken halkların tavırları ve aralarındaki ihtilaflar da gittikçe artan bir şekilde medeniyetler arasındaki fay hatları boyunca meydana geliyordu. Siyasetçiler, dinî liderler ve medya bu noktada kitlelerin dayanışmasını harekete geçirmek ve tereddüt içindeki hükümetlere baskı yapmak için güçlü vesile bulmuştu. Gelecek yıllarda mahallî çatışmaların büyük savaşlara dönüşmesi bekleniyor ki bu savaşlar, Bosna ve Kafkasya'da olduğu gibi medeniyetler arasındaki fay hatları boyunca meydana gelecek olan savaşlardır.

BATI AÇISINDAN İLİŞKİLER

Bu makale, medeniyet kimliklerinin diğer bütün kimliklerin yerine geçeceğini; millî devletlerin ortadan kalkacağını; her medeniyetin, unsurları birbirine kenetli tek bir siyasi varlık olacağını; bir medeniyet dairesindeki grupların birbirleriyle asla çatışmayacağını, hatta savaşmayacağını iddia etmiyor. Fakat bu kâğıt şu teoriyi ileri sürüyor: Medeniyetler arasındaki ayrılıklar gerçektir ve önemlidir. Medeniyetlerin farklılığı şuuru gittikçe artmaktadır. Medeniyetler arası çatışma, çatışmaya hâkim olan evrensel şekil olması itibariyle, ideolojik çatışmanın ve diğer çatışma şekillerinin yerini alacaktır. Uluslararası ilişkiler, daha önce Batı medeniyetinin sınırları içinde sona eren bir oyundu. Artık onun Batılı olma sıfatı gittikçe kalkacak ve Batılı olmayan medeniyetler oyunda sadece hedef değil, faal üyeler olacaklar. Siyaset, güvenlik ve ekonomiyle ilgili uluslararası başarılı müesseselerin medeniyetler arası değil, daha çok medeniyetler içinden çıkacakları kuvvetle tahmin edilmektedir. Farklı medeniyetlere sahip gruplar arasındaki çatışmalar, aynı medeniyetin içindeki gruplar arasında çıkan çatışmalara göre daha sık, daha sürekli ve daha şiddetli olacak. Farklı medeniyetlere mensup gruplar arasındaki şiddetli çatışmalar, dünya savaşlarına sebep olabilecek en muhtemel ve en tehlikeli kaynaklardır. Uluslararası siyasetin ana mih-

veri Batı ile dünyanın geri kalanı arasındaki ilişkiler olacak. Batılı olmayan bazı parçalanmış ülkelerin seçkin grupları ülkelerini Batı'nın bir parçası yapmak için çabalayacaklar. Fakat bunu gerçekleştirmek için genellikle büyük engellerle karşı karşıya kalacaklar. Yakın gelecekte çatışmanın ana merkezi, Batı ile pek çok İslâm ve Asya ülkesi arasında olacak.

Bu, medeniyetler arasındaki çatışmanın güzel bir şey olduğunu savunmak değildir. Fakat bu, geleceğin muhtemelen ne şekilde olacağına dair tasvir edici faraziyeler ileri sürmeyi amaçlıyor. Bu faraziyeler görünüşte makul iseler, Batı siyaseti açısından ilişkileri nazarı itibara almamız zaruridir. Bu ilişkilerin kısa vadeli çıkar ve uzun vadeli kapsayıcılık olmak üzere ikiye ayrılması gerekir. Kısa vadede şunları yapmak Batı'nın yararınadır: Kendi medeniyet havzasında, özellikle de iki kurucusu Avrupa ve Kuzey Amerika arasında, daha büyük bir yardımlaşma ve bütünlük sağlamak; Doğu Avrupa ve Lâtin Amerika toplumlarını -ki bunlar Batı kültürüne yakın kültürlere sahip olan toplumlardır- Batı'ya katmak; Rusya ve Japonya ile yardımlaşma ilişkilerini güçlendirip korumak; medeniyetler arasındaki mahallî çatışmaların medeniyetler arası büyük savaşlara dönüştürülmesine engel olmak; Asya ve İslâm devletlerinin askerî güçlerini geliştirmelerini sınırlandırmak; Batılı askerî güçlerin zayıflamasını azaltmak; Güneydoğu ve Güneybatı Asya'daki askerî üstünlüğü korumak; Batılı anlaşmazlık ve çatışmaları diğer medeniyetlerde kullanmak; Batılı menfaat ve değerleri yansıtıp meşru gösteren uluslararası kurumları güçlendirmek; Batılı olmayan devletlerin bu kurumlara üye olmasını teşvik etmek...

Daha uzun vadede ise başka icraatlar istenecek. Zira Batı medeniyeti aynı zamanda hem Batılı hem de modern bir medeniyettir. Batılı olmayan medeniyetler Batılı olmadan modern olmaya çalışmışlardır. Günümüze kadar bu çabada sadece Japon-

ya başarılı olmuştur. Batılı olmayan medeniyetler, medeniyetlerin modern oluşunu simgeleyen servet, teknoloji, kabiliyet, imkân ve silahları elde etmek için çabalarını sürdürecektir. Aynı şekilde o medeniyetler, bu modernliği kendi geleneksel kültür ve değerleriyle uyumlu hâle getirmeye çalışacaktır. Onların askerî ve ekonomik güçleri ise, Batı'ya nispetle artacaktır. Bundan dolayı Batı'nın, güçleri Batı'nın gücüne yaklaşan, fakat değerleri ve çıkarları büyük ölçüde Batı'nın değer ve çıkarlarından farklı olan o Batılı olmayan modern medeniyetleri kapsaması, giderek artan bir şekilde zorunluluk hâline gelecek. Bu ise, Batı'nın bu medeniyetlere karşı çıkarlarını korumak için lâzım olan ekonomik ve askerî gücü korumasını gerektirecek! Nitekim bu durum, diğer medeniyetlerin dayandığı dinî ve felsefî temel söylemler ile o medeniyetlerin insanlarının menfaatlerine bakış açılarıyla ilgili olarak Batı'nın daha derinlikli bir kavrayış geliştirmesini de gerektirecek. Aynı şekilde batı medeniyeti ile diğer medeniyetler arasındaki müşterek unsurları belirlemek için gayret sarf edilmesini gerekli kılacak.

Bu meseleyle sıkı bağlantılı olan gelecekte evrensel tek bir medeniyet olmayacak; fakat onun yerine farklı medeniyetlerden oluşan bir evren olacak ve o medeniyetlerin birlikte yaşamaları gerekecek.